

ĐẠI HỌC QUỐC GIA TP. HCM
TRƯỜNG ĐẠI HỌC BÁCH KHOA
KHOA KHOA HỌC VÀ KỸ THUẬT MÁY TÍNH

LUẬN VĂN TỐT NGHIỆP

KỸ THUẬT DỊCH NGƯỢC

HỘI ĐỒNG: KHOA HỌC MÁY TÍNH 3

GVHD: TS. Nguyễn Hứa Phùng

GVPB: ThS. Võ Thanh Hùng

—o0o—

SVTH: Lâm Minh Phương - 51202846

TP. HỒ CHÍ MINH, 12/2016

Lời cam đoan

Tôi xin cam đoan đây là công trình của tôi. Các số liệu, kết quả nêu trong báo cáo luận văn tốt nghiệp là trung thực và chưa từng được ai công bố trong bất kỳ công trình nào khác.

Tôi xin cam đoan rằng mọi sự giúp đỡ cho việc thực hiện báo cáo luận văn tốt nghiệp này đã được cảm ơn và các thông tin trích dẫn trong báo cáo đã được ghi rõ nguồn gốc.

Sinh viên thực hiện

Lâm Minh Phương

Lời cảm ơn

Tôi xin gửi lời cảm ơn đến Tiến sĩ Nguyễn Hứa Phùng - Giảng viên trường Đại học Bách Khoa - Đại học Quốc Gia TP. HCM - đã giúp đỡ tôi trong suốt quá trình thực hiện luận văn này.

Tôi cũng xin chân thành cảm ơn Michael James Van Emmerik, Trent Waddington và các lập trình viên đã phát triển nên nền tảng Boomerang.

Ngoài ra, luận văn tốt nghiệp này có sử dụng kết quả nghiên cứu từ luận văn tốt nghiệp đề tài "Kỹ thuật dịch ngược" của Nguyễn Tiến Thành và Nguyễn Đôn Bình năm 2015. Xin ghi nhận đóng góp của hai anh.

Cuối cùng, xin gửi lời cảm ơn đến các tác giả của tài liệu được trích dẫn trong báo cáo này.

Tóm tắt luận văn

Kỹ thuật dịch ngược ngày nay đã được ứng dụng nhiều trong ngành công nghiệp phần mềm. Để xây dựng một trình dịch ngược thành công, cần phải giải quyết nhiều bài toán phức tạp, chủ yếu liên quan đến việc khôi phục những thông tin không được lưu trữ ở ngôn ngữ gốc nhưng cần thiết phải có ở ngôn ngữ đích. Một trong những thông tin quan trọng nhất cần khôi phục là kiểu dữ liệu, và đã có nhiều giải pháp cho vấn đề này. Tuy nhiên, hầu hết giải pháp chỉ dừng lại ở mức nhận dạng các kiểu đơn giản (số nguyên, số thực, chuỗi, pointer...), còn một số cấu trúc phức tạp hơn như structure, union, class vẫn chưa được giải quyết hoàn toàn [5]. Mục tiêu của luận văn là nghiên cứu và đưa ra những giải pháp phù hợp cho bài toán kiểu tra và suy diễn kiểu union đối với trình dịch ngược.

Mục lục

1	Giới thiệu	1
1.1	Kỹ thuật dịch ngược và ứng dụng	1
1.2	Bài toán đặt ra	3
1.2.1	Giới thiệu vấn đề	3
1.2.2	Giới hạn bài toán	4
1.2.3	Thách thức của bài toán	5
1.3	Cấu trúc luận văn	6
2	Các kiến thức nền tảng và nghiên cứu liên quan	7
2.1	Trình biên dịch	7
2.2	Trình dịch ngược	9
2.3	Một số kỹ thuật tiêu biểu được sử dụng trong các công cụ dịch ngược . . .	10
2.3.1	Lan truyền biểu thức	10
2.3.2	Loại bỏ mã chết	11
2.3.3	Mã SSA	12
2.4	Các kỹ thuật phân tích luồng dữ liệu được sử dụng trong luận văn	13
2.4.1	Reaching definitions	13
2.4.2	Lan truyền hằng số - Constant propagation	14
2.5	Tình hình phát triển trình dịch ngược hiện nay	16
2.6	Trình dịch ngược Boomerang	19
2.6.1	Kiến trúc của Boomerang	19
2.6.2	Phần mở rộng của Boomerang	21
3	Kiểm tra kiểu - Type checking	23
3.1	Mở rộng ngôn ngữ assembly	23
3.2	Kiểm tra tính hợp lệ của việc sử dụng kiểu union	26
3.2.1	Xác định kiểu của thanh ghi trung gian	26
3.2.2	Kiểm tra việc truy xuất thành phần của union có hợp lý hay không	31
4	Suy luận kiểu - Type inference	33
4.1	Xác định vùng nhớ thanh ghi trung gian đang mang tại mỗi thời điểm của chương trình	33
4.2	Xác định thành phần của các union đại diện cho vùng nhớ	36
5	Kiểm tra kết quả	39
5.1	Thiết lập Boomerang	39
5.1.1	Thay đổi cơ chế quản lý tên dữ liệu của Boomerang	39
5.1.2	Thêm trường hợp cấu trúc union vào đoạn sinh mã của Boomerang	42
5.2	Kiểm tra kết quả luận văn trên Boomerang	44
5.2.1	Hệ thống testcase	44
5.2.2	Kết quả chạy thử	46

6	Kết luận	47
6.1	Kết quả đạt được	47
6.2	Hướng phát triển trong tương lai	47

Danh sách bảng

2.1	Bảng đánh giá các trình dịch ngược	19
5.1	Bảng phân bổ các testcase theo từng trường hợp của các tiêu chí	46
5.2	Bảng kết quả chạy thử testcase cho hai bài toán	46

Danh sách hình vẽ

1.1	Một ứng dụng của trình dịch ngược: chuyển đổi mã nguồn giữa các kiến trúc máy khác nhau	2
1.2	Thanh ghi eax trong kiến trúc máy x86	3
1.3	Cách giải quyết các bài toán được trình bày trong luận văn	5
2.1	Phân tích một câu lệnh thành các token	8
2.2	Cây cấu trúc cho một câu lệnh gán	8
2.3	Ví dụ về lỗi kiểu biến	8
2.4	Đoạn mã gốc và đoạn mã được dịch ngược bởi trình dịch ngược Boomerang	9
2.5	Các bước cơ bản của một trình dịch ngược	10
2.6	Một đoạn mã trước khi thực hiện lan truyền biểu thức	10
2.7	Đoạn mã ở hình 2.6 sau khi thực hiện lan truyền biểu thức	10
2.8	Đoạn mã trung gian với bốn câu lệnh gán đơn giản	11
2.9	Đoạn mã ở hình 2.8 sau khi loại bỏ mã chết	12
2.10	Đoạn mã trung gian với 3 lần định nghĩa biến a	12
2.11	Đoạn mã ở hình 2.11 đã được chuyển sang dạng mã SSA	12
2.12	Một đoạn chương trình mẫu	13
2.13	Giải thuật tính Reaching definitions cho khối cơ bản	15
2.14	Giải thuật Constant propagation	17
2.15	Một đoạn mã được dịch ngược bởi trình dịch ngược ILSpy. Tên biến static abc được giữ nguyên như mã gốc	18
2.16	Một đoạn mã được dịch bởi Boomerang	18
2.17	Cấu trúc các khối lớn của Boomerang	19
2.18	Cấu trúc dữ liệu lưu trữ mã assembly trong Boomerang	20
2.19	Cách lưu trữ một chương trình dưới dạng mã trung gian của Boomerang	21
2.20	Minh họa phần mở rộng Boomerang. Ngoài file nhị phân, Boomerang đã có thể nhận đầu vào là file assembly	22
3.1	Giải thuật cho hàm findRegValue - phần mở rộng của phân tích Reaching definitions	28
3.2	Giải thuật của phân tích Type propagation	30
3.3	Quá trình kiểm tra một câu lệnh sử dụng bit	31
4.1	Giải thuật Constant propagation đã được chỉnh sửa để áp dụng vào trình dịch ngược	35
4.2	Các bước kiểm tra và ghi nhận dữ liệu vào danh sách UnionDefine	37
5.1	Hình minh họa việc chuyển đổi từ class UnionDefine cho mã 8051 sang cấu trúc union ở mã đầu ra	42

Danh sách đoạn mã

1.1	Đoạn mã 8051 sử dụng thanh ghi ACC ở nhiều cấp độ	4
1.2	Đoạn mã 8051 có một vùng nhớ mang kiểu union	4
2.1	Đoạn mã trước khi thực hiện lan truyền hằng số	14
2.2	Đoạn mã sau khi thực hiện lan truyền hằng số cho biến y	14
2.3	Đoạn mã sau khi thực hiện lan truyền hằng số cho biểu thức trả về	14
2.4	Đoạn mã ví dụ biến có giá trị là hằng số	16
2.5	Đoạn mã ví dụ biến có giá trị là bottom	16
2.6	Đoạn mã mô tả cách biểu diễn giá trị của tham số trong Boomerang	20
3.1	Mẫu khai báo bộ biến	23
3.2	Phần lexer được chỉnh sửa để nhận biết các chú thích đặc biệt	24
3.3	Đoạn mã parser nhận biết các mẫu khai báo union	24
3.4	Cấu trúc dữ liệu để lưu trữ một union	25
3.5	Đoạn mã parser bao gồm các hành động sau khi nhận biết được union . . .	25
3.6	Một số câu lệnh gán trên 8051 mà Reaching definitions không xử lý được .	26
3.7	Đoạn mã có nhiều câu lệnh khai báo cho ACC đến được một điểm của chương trình nhưng tất cả đều cùng giá trị	27
3.8	Đoạn mã 8051 chứa một truy xuất thành phần union không hợp lý	31
4.1	Đoạn mã thể hiện hai loại thanh ghi	34
4.2	Một số câu lệnh gán cho ACC có giá trị về phải bằng nhau	36
4.3	Đoạn mã mới của class UnionDefine	37
4.4	Đoạn mã khai báo một biến có giá trị là hằng số	37
5.1	Một số phần mã trong hàm map_sfr	40
5.2	Phần mã trong hàm getRegName	40
5.3	Phần mã mới được bổ sung trong hàm map_sfr	40
5.4	Phần mã mới được bổ sung trong hàm getRegName	41
5.5	Mã đầu ra trước khi thực hiện các bước thay thế	43
5.6	Mã đầu ra sau khi thực hiện bước thay thế thành phần của union	43
5.7	Mã đầu ra sau khi thực hiện bước thay thế truy xuất trực tiếp đến một phần của thanh ghi trung gian	43
5.8	Mã đầu ra sau khi thực hiện bước thay thế thanh ghi trung gian	44
5.9	Đoạn mã có một biến bit thuộc nhiều bộ biến khác nhau	45
5.10	Đoạn mã ACC có thể mang nhiều giá trị vùng nhớ khác nhau	45
5.11	Đoạn mã có 2 thành phần union cùng truy xuất đến một vị trí vùng nhớ của union đó	45

Chương 1

Giới thiệu

Chương này nhằm giới thiệu về bài toán sẽ được giải quyết trong luận văn và các khái niệm liên quan. Đầu chương sẽ trình bày về kỹ thuật dịch ngược, các ứng dụng của nó và những khó khăn trong quá trình dịch ngược. Phần tiếp theo nêu bài toán đặt ra và các thách thức khi giải quyết bài toán. Phần cuối cùng sẽ tóm tắt cấu trúc của luận văn.

1.1 Kỹ thuật dịch ngược và ứng dụng

Trong khi kỹ thuật dịch phổ biến hiện nay là dịch từ mã viết bằng ngôn ngữ cấp cao xuống mã ngôn ngữ cấp thấp hơn, kỹ thuật dịch ngược thực hiện dịch từ mã ngôn ngữ cấp thấp lên mã ngôn ngữ cấp cao hơn. Kỹ thuật dịch ngược được sử dụng rất nhiều để hỗ trợ trong quá trình phát triển phần mềm:

- Vì một lý do nào đó, mã nguồn của một phần mềm bị mất đi. Để tiếp tục phát triển hoặc bảo trì phần mềm đó, cần phải khôi phục lại mã nguồn. Nếu viết lại một chương trình mới hoàn toàn từ các tài liệu sẵn có sẽ rất mất thời gian và không đảm bảo sẽ tương đương được phần mềm cũ. Vì vậy một giải pháp phổ biến hiện nay là dựa vào file thực thi dịch ngược lại và hiệu chỉnh để có được mã nguồn mới hoàn chỉnh.
- Các phần mềm độc hại như virus, malware thường sẽ bị giấu kín mã nguồn. Kỹ thuật dịch ngược giúp sinh ra mã nguồn của chúng, qua đó, việc tìm ra phương pháp giải trừ sẽ dễ dàng hơn.
- Một số chương trình được viết để chạy trên các chip đã lỗi thời, như chip 8051, sẽ ngừng sản xuất trong tương lai gần, cần phải được chuyển đổi để chạy được trên những chip hiện đại hơn đang được sản xuất. Một trong những giải pháp để giải quyết vấn đề này là dùng trình dịch ngược để chuyển chương trình viết trên chip lỗi thời sang ngôn ngữ cấp cao, sau đó dùng trình biên dịch để dịch thành mã của chip thay thế. Cấu trúc của hệ thống chuyển đổi này được trình bày ở hình 1.1.
- Phần mềm viết bằng ngôn ngữ A cần phải chuyển đổi sang ngôn ngữ B để tiếp tục bảo trì và phát triển. Ngôn ngữ A có thể là một ngôn ngữ đã ra đời từ rất lâu (ví dụ: COBOL, Basic...), hiện nay không còn người hiểu biết về ngôn ngữ đó để lập trình phần mềm. Vì vậy, cần phải chuyển đổi phần mềm sang một ngôn ngữ khác mới hơn, có nhân lực để phát triển tiếp (ví dụ: Java, C#...). Quá trình này cũng được xem là dịch ngược, vì thường ngôn ngữ A ra đời trước sẽ có mức độ trừu tượng thấp hơn là các ngôn ngữ B được phát triển sau này.

Hình 1.1: Một ứng dụng của trình dịch ngược: chuyển đổi mã nguồn giữa các kiến trúc máy khác nhau

Một trong những thách thức khó nhất của kỹ thuật dịch ngược là khôi phục thông tin. Do ở các ngôn ngữ cấp thấp không có phương tiện để lưu trữ một số thông tin cần thiết ở ngôn ngữ cấp cao, nên những thông tin đó sẽ bị mất đi trong quá trình dịch xuôi hoặc lập trình bằng ngôn ngữ cấp thấp. Một số thông tin cần khôi phục là:

- Kiểu dữ liệu của biến: Đối với các chương trình viết bằng ngôn ngữ cấp cao, kiểu dữ liệu của biến có thể xem như một ràng buộc khi gán giá trị cho biến và sử dụng biến. Ví dụ khi ta khai báo một biến có kiểu dữ liệu là integer, thì ta phải gán cho biến các giá trị là số nguyên (1, 2,...) và sử dụng biến trong các phép toán nhận toán hạng là số nguyên. Nếu ta gán cho biến một giá trị khác số nguyên (số thực, chuỗi, boolean...) hoặc sử dụng biến trong các phép toán không chấp nhận toán hạng là số nguyên thì trình biên dịch sẽ phát hiện lỗi ngay ở giai đoạn đầu. Tuy nhiên, đối với một số mã máy, kiểu dữ liệu không cần thiết và sẽ được loại bỏ trong quá trình biên dịch. Khi dịch ngược, nếu không khôi phục được kiểu dữ liệu thì sẽ không đủ thông tin để xây dựng mã đầu ra.
- Tên của biến: Ở ngôn ngữ cấp cao, tên biến mang ngữ nghĩa là công dụng của biến đó, và được dùng để truy xuất giá trị của biến. Còn ở ngôn ngữ cấp thấp, dữ liệu sẽ được lưu vào các thanh ghi có sẵn hoặc vùng nhớ được truy xuất bằng địa chỉ trực tiếp, vì vậy việc tên biến ở cấp độ này là không cần thiết và sẽ bị loại bỏ. Nếu trình dịch ngược không giữ được tên biến của chương trình gốc thì rất khó để phát triển và bảo trì. Giải pháp hiện nay của các trình dịch ngược là sinh ra tên biến tự động, sau đó dựa vào các tài liệu sẵn có để chỉnh sửa tên biến bằng tay ở chương trình đầu ra. [5]
- Phân biệt giữa dữ liệu và mã điều khiển: Đặc điểm của một số mã máy (trừ mã máy chạy trên máy ảo) là dữ liệu và các câu lệnh điều khiển có cùng một định dạng mã nhị phân và được lưu trong cùng một vùng nhớ. Vì vậy, khi dịch ngược từ mã máy lên cần phải phân biệt được phần nào của vùng nhớ là lưu các dữ liệu và phần nào là câu lệnh của chương trình.

Từ khái niệm của kỹ thuật dịch ngược, có thể thấy có nhiều mức độ dịch ngược, tương ứng với những bài toán khác nhau cần giải quyết. Dựa vào các ứng dụng, suy ra được

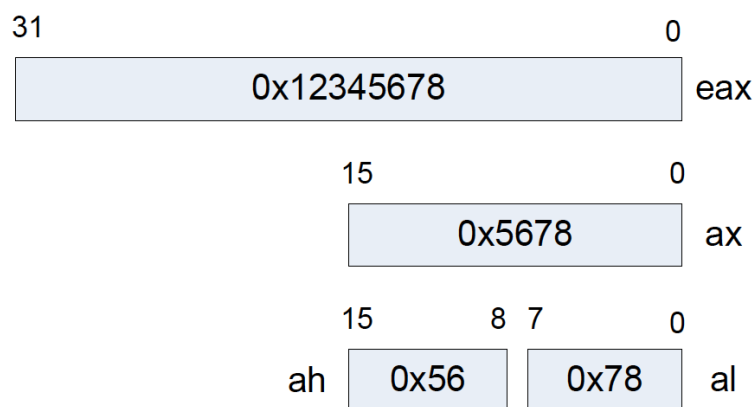
đầu vào của một trình dịch ngược có thể là: mã nhị phân, mã assembly hoặc mã của một ngôn ngữ lập trình cấp cao khác cần chuyển đổi. Tùy vào mức độ trừu tượng của ngôn ngữ đầu vào, các thông tin cần khôi phục sẽ khác nhau. Với mã máy thì tất cả các thông tin nêu trên đều không còn. Với mã assembly, tên biến vẫn xuất hiện trong chương trình vì một số assembler cho phép có các câu lệnh khai báo biến ở mã assembly. Còn với mã ngôn ngữ cấp cao thì gần như tất cả thông tin đều có ở chương trình gốc, và vấn đề cần giải quyết là tìm ra các cấu trúc tương đương ở ngôn ngữ đích.

1.2 Bài toán đặt ra

1.2.1 Giới thiệu vấn đề

Như đã trình bày ở trên, kiểu dữ liệu là một thông tin quan trọng không xuất hiện ở mã cấp thấp nhưng cần phải có để xây dựng mã đầu ra của trình dịch ngược. Vì vậy, bài toán suy luận kiểu là một thách thức cấp bách cần phải giải quyết trong kỹ thuật dịch ngược. Hiện nay, có nhiều nghiên cứu về vấn đề này và đưa ra những giải pháp khác nhau. Tuy nhiên, hầu hết chỉ giải quyết được những kiểu dữ liệu đơn giản như số nguyên, số thực, pointer... Còn các kiểu dữ liệu phức tạp hơn như structure, union, class... vẫn chưa được giải quyết hoàn toàn [5]. Mục tiêu của luận văn là giải quyết vấn đề khôi phục kiểu dữ liệu union.

Vấn đề này được đặt ra là do ở một số kiến trúc máy, một đối tượng dữ liệu (thanh ghi hoặc vùng nhớ) có thể được truy xuất ở nhiều cấp độ. Nghĩa là có thể truy xuất toàn bộ đối tượng đó, cũng có thể truy xuất một phần nhỏ hơn của nó. Khi thay đổi một phần đối tượng dữ liệu, thì đồng thời giá trị của toàn bộ đối tượng cũng thay đổi theo và ngược lại, khi thay đổi giá trị đối tượng đó, thì một phần nào đó của nó cũng sẽ thay đổi giá trị. Trong hình 1.2, thanh ghi *eax* có độ dài là **32 bit**, tuy nhiên, người lập trình có thể truy xuất **16 bit đầu** của thanh ghi này bằng thanh ghi *ax*. Và tương tự, **8 bit đầu** và **8 bit cuối** của *ax* được thể hiện bằng các thanh ghi *ah* và *al*. Như vậy, khi thay đổi giá trị của thanh ghi *ax*, thì giá trị của thanh ghi *eax* cũng sẽ thay đổi theo và ngược lại.

Hình 1.2: Thanh ghi eax trong kiến trúc máy x86

Với tính chất trên, không thể xem phần nhỏ hơn của đối tượng dữ liệu (như thanh ghi ax , ah , al) là những biến độc lập ở ngôn ngữ cấp cao, mà phải có cách nào đó thể hiện được mối quan hệ của chúng với toàn bộ đối tượng dữ liệu lớn (như thanh ghi eax). Cấu trúc union ở ngôn ngữ cấp cao đáp ứng được yêu cầu đó vì cấu trúc union có tính chất là

các thành phần cùng chia sẻ một vùng nhớ, nên khi thay đổi giá trị của một thành phần thì các thành phần còn lại cũng thay đổi theo, tương ứng với tính chất nêu trên ở mã assembly của một số kiến trúc máy. Như vậy, ta có thể xem toàn bộ đối tượng dữ liệu là một union với 2 thành phần:

- Thành phần 1 cho phép truy xuất đến toàn bộ đối tượng.
- Thành phần 2 có kiểu dữ liệu là structure, cho phép truy xuất đến những phần nhỏ hơn của đối tượng đó.

Một trong những kiến trúc máy có những tính chất trên là 8051. Trong 8051, một số thanh ghi có thể được truy xuất ở mức bit, và đồng thời cũng có thể được truy xuất ở mức byte, ví dụ như thanh ghi *ACC*. Như ví dụ trong hình 1.1, câu lệnh số 1 gán một giá trị cho thanh ghi *ACC*, trong khi câu lệnh số 2 chỉ sử dụng bit đầu tiên của nó.

Đoạn mã 1.1: Đoạn mã 8051 sử dụng thanh ghi *ACC* ở nhiều cấp độ

```
MOV A, 38 ;1
SETB ACC.1 ;2
```

Ngoài ra, các vùng nhớ của 8051 cũng có tính chất tương tự. Trong ví dụ 1.2, vùng nhớ có địa chỉ **38H** được load vào thanh ghi *ACC* thông qua biến *OPTIONS*, và biến *TESTSUPS* đại diện cho bit đầu tiên của *ACC* được sử dụng ngay sau đó. Từ đó, có thể kết luận *ACC* chỉ là công cụ trung gian để thao tác trên vùng nhớ có địa chỉ *OPTIONS* (sau này sẽ gọi tắt là vùng nhớ *OPTIONS*), còn *TESTSUPS* thực chất là bit đầu tiên của vùng nhớ đó. Như vậy, kiểu dữ liệu của vùng nhớ *OPTIONS* là union và *TESTSUPS* là một thành phần của union này.

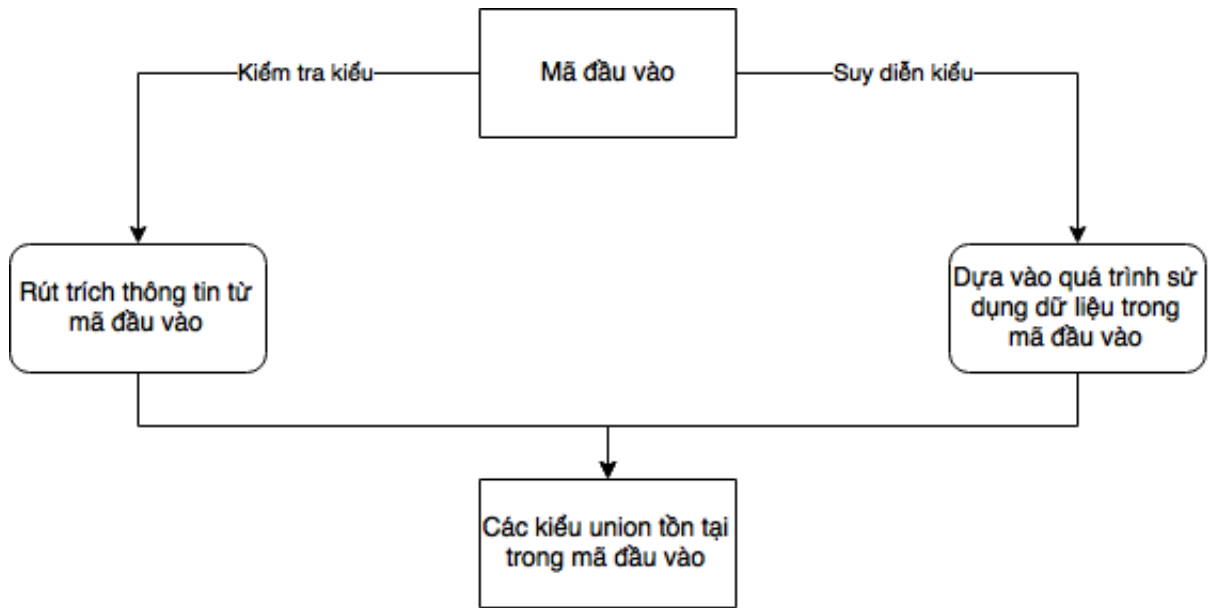
Đoạn mã 1.2: Đoạn mã 8051 có một vùng nhớ mang kiểu union

```
#DEFINE OPTIONS, #38H
#DEFINE TESTSUPS ACC.1
public AA
AA:
MOV A, OPTIONS ;1
SETB TESTSUPS ;2
```

Tóm lại, luận văn sẽ giải quyết vấn đề kiểm tra và suy diễn kiểu union từ mã assembly. Đối với bài toán kiểm tra kiểu, người lập trình cần phải cung cấp thông tin về các kiểu union được sử dụng thông qua một phương thức nào đó. Chương trình sẽ khai thác thông tin đó và kiểm tra việc sử dụng kiểu union trong mã đầu vào có hợp lý hay không. Còn để suy diễn kiểu union, người lập trình không cần phải cung cấp thông tin, mà trình dịch ngược sẽ tự suy diễn ra các kiểu union thông qua quá trình phân tích việc sử dụng dữ liệu trong chương trình đầu vào. Các giải pháp này được trình bày trong sơ đồ khối 1.3.

1.2.2 Giới hạn bài toán

Trong một kiến trúc máy, có hai kiểu đối tượng được dùng để lưu trữ dữ liệu là thanh ghi và vùng nhớ, luận văn sẽ giải quyết vấn đề khôi phục kiểu union của các vùng nhớ. Đối với các thanh ghi, mỗi kiến trúc máy đã có quy định sẵn thanh ghi nào có thể được truy xuất ở nhiều cấp độ. Một số thanh ghi ví dụ là *eax* trong kiến trúc máy x86 và *ACC* trong kiến trúc máy 8051. Như vậy, chỉ cần đọc đặc tả của kiến trúc máy là có thể biết được các thanh ghi nào có kiểu là union mà không cần phải phân tích gì thêm. Nhưng riêng với vùng nhớ, không có quy định nào đặt ra trước là những vùng nhớ nào được sử dụng như một union, những vùng nhớ nào không được sử dụng như vậy, nên cần trải qua

Hình 1.3: Cách giải quyết các bài toán được trình bày trong luận văn

một quá trình phân tích dữ liệu để xác định được kiểu dữ liệu của chúng. Vì vậy, các giải thuật trong luận văn này sẽ tập trung giải quyết vấn đề tìm kiếm kiểu union trên các vùng nhớ.

Ngoài ra, có rất nhiều kiến trúc máy có tồn tại kiểu union, nên luận văn sẽ chọn một kiến trúc máy để đưa ra các đoạn mã ví dụ và phân tích, cụ thể đó là 8051. Ngoài việc 8051 có các tính chất phù hợp với yêu cầu, một lý do nữa để chọn kiến trúc máy này là do nó đã lỗi thời và con chip 8051 sẽ bị dừng sản xuất trong tương lai gần, vì vậy, nhu cầu chuyển đổi mã từ 8051 sang một kiến trúc máy khác hiện đại hơn là có thật. Việc xây dựng giải thuật trên 8051 sẽ có thể ứng dụng ngay vào trình dịch ngược cho hệ thống chuyển đổi đó, giúp đưa ra kết quả chính xác hơn. Tuy nhiên, các giải thuật được nêu ra trong luận văn hoàn toàn có thể được áp dụng với những kiến trúc máy khác có tính chất tương tự 8051.

1.2.3 Thách thức của bài toán

Thách thức khó khăn nhất của bài toán là việc xác định các thành phần của một union đại diện cho vùng nhớ vì các thông tin ban đầu không đủ để kết luận điều đó. Như trong ví dụ 1.2, thông tin ở phần khai báo ban đầu chỉ cho biết *OPTIONS* mang giá trị là **38H**, và *TESTSUPS* đại diện cho bit đầu tiên của thanh ghi *ACC*, không có cơ sở nào để kết luận *TESTSUPS* là một thành phần của union đại diện cho vùng nhớ *OPTIONS*. Phải trải qua một quá trình phân tích dữ liệu, chỉ ra được rằng mỗi khi chương trình thao tác trên *TESTSUPS*, thanh ghi *ACC* luôn được load vào dữ liệu của vùng nhớ *OPTIONS*, hay nói cách khác là thanh ghi *ACC* mang kiểu union *OPTIONS*, thì mới xác định được *TESTSUPS* là một thành phần thuộc union *OPTIONS*. Như vậy, mấu chốt của bài toán là phải tìm ra được kiểu dữ liệu mà thanh ghi đóng vai trò trung gian đang mang và đây là một vấn đề phức tạp, đòi hỏi phải nghiên cứu nhiều phương pháp phân tích khác nhau để đưa ra được phương pháp có độ chính xác cao nhất và có thời gian xử lý chấp nhận được.

1.3 Cấu trúc luận văn

Luận văn gồm có 6 chương. Chương tiếp theo sẽ trình bày về các kiến thức nền tảng, cũng như một số nghiên cứu liên quan đến kỹ thuật dịch ngược. Ngoài ra, chương này cũng chỉ rõ kiến trúc của trình dịch ngược Boomerang và phần mở rộng của nó, nền tảng được dùng để hiện thực các nghiên cứu của luận văn. Chương 3 nêu ra giải pháp cho bài toán Kiểm tra kiểu. Tiếp theo đó, chương 4 trình bày cách giải quyết bài toán tiếp theo là Suy luận kiểu. Chương 5 giới thiệu một số thiết lập cần thiết trên trình dịch ngược Boomerang để kiểm tra kết quả các giải pháp đã đề ra ở những chương, cách thiết lập các mẫu thử (testcase) và kết quả chạy thử. Chương 6 kết luận về kết quả đạt được của luận văn và đề ra các hướng nghiên cứu tiếp theo.

Chương 2

Các kiến thức nền tảng và nghiên cứu liên quan

Chương này sẽ trình bày về một số kiến thức nền tảng như: trình biên dịch, trình dịch ngược, một số kỹ thuật thường được sử dụng trong trình dịch ngược, các kỹ thuật phân tích luồng dữ liệu (data flow analysis) sẵn có được sử dụng trong luận văn, kiến trúc của trình dịch ngược Boomerang và phần mở rộng của nó. Việc vì sao lựa chọn trình dịch ngược Boomerang để hiện thực các giải pháp cho bài toán cũng sẽ được bàn đến trong chương này.

2.1 Trình biên dịch

Trình biên dịch (compiler) [1] là một chương trình hoặc một bộ chương trình máy tính, có nhiệm vụ biến đổi mã nguồn được viết bằng một ngôn ngữ lập trình này (ngôn ngữ lập trình gốc) sang một ngôn ngữ lập trình khác (ngôn ngữ lập trình đích), thường sẽ có dạng nhị phân và thực thi được.

Các bước của trình biên dịch gồm có:

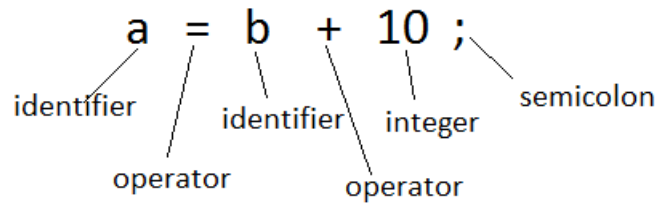
- Phân tích từ vựng (lexical analysis): Đây là quá trình chuyển hóa một chuỗi các ký tự (ví dụ như các câu lệnh trong một chương trình máy tính) thành chuỗi các từ tổ (token), ví dụ như: định danh, số nguyên, số thực... Giai đoạn này kiểm tra các lỗi về từ vựng, chính tả của chương trình.

Trong hình 2.1, các ký tự a , b được nhận diện là các định danh (identifier), 10 được nhận diện là số nguyên (integer), $=$ và $+$ được nhận diện là các phép tính (operator), $;$ là ký tự đặc biệt kết thúc một câu lệnh.

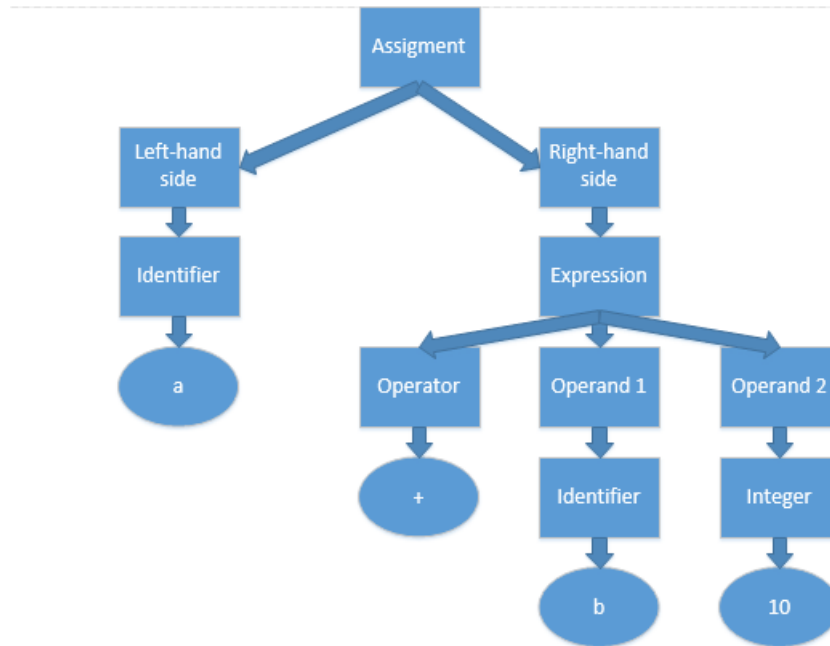
- Phân tích cú pháp (syntax analysis): Từ chuỗi các từ tổ được tạo ra ở giai đoạn trên, một chương trình gọi là parser sẽ tạo ra một cấu trúc dữ liệu, thường là parse tree hoặc abstract syntax tree. Giai đoạn này sẽ kiểm tra các lỗi về cấu trúc ngữ pháp.

Câu lệnh gán từ ví dụ trên sẽ được phân tích thành cây cấu trúc như hình 2.2

- Phân tích ngữ nghĩa (semantic analysis): Trong giai đoạn này, từ cây cấu trúc đã có, trình biên dịch sẽ áp dụng các luật về ngữ nghĩa để kiểm tra tính đúng đắn của chương trình. Thường sẽ là các luật về kiểu dữ liệu, kiểm tra tầm vực của biến và object binding.

Hình 2.1: Phân tích một câu lệnh thành các token

Hình 2.2: Cây cấu trúc cho một câu lệnh gán

Tiếp tục ví dụ ở trên, trong giai đoạn này, trình biên dịch sẽ kiểm tra xem các biến *a* và *b* đã được khai báo chưa, phạm vi của các biến có phủ tới vị trí của câu lệnh không (ví dụ: có những biến được khai báo ở hàm *A* thì sẽ không có phạm vi ở bên ngoài hàm *A*), kiểu của biến có phù hợp với câu lệnh gán không (ví dụ: nếu *b* có kiểu là **string** thì câu lệnh trên không hợp lệ).

<code>int a, b;</code>	<code>int a;</code>
<code>b = 20;</code>	<code>string b = "hello";</code>
<code>a = b + 10;</code>	<code>a = b + 10;</code>

Hình 2.3: Ví dụ về lỗi kiểu biến

Trong hình 2.3, cả hai đoạn mã đều hợp lệ tính đến cuối giai đoạn phân tích cú pháp. Tuy nhiên, giai đoạn phân tích ngữ nghĩa sẽ phát hiện ra đoạn mã ở bên phải không hợp lệ vì nó vi phạm các ràng buộc về kiểu.

- Tạo ra mã trung gian: Sau khi trải qua các giai đoạn phân tích và kiểm tra, trình biên dịch sẽ tiến hành sinh mã trung gian từ mã nguồn. Đặc điểm của mã trung gian là đơn giản và rất gần với mã đích, tuy nhiên con người vẫn có thể đọc và

hiểu được. Việc sinh mã trung gian nhằm giảm thiểu chi phí cho trình biên dịch khi phải sinh mã đích cho nhiều kiến trúc máy khác nhau. Thay vì với mỗi kiến trúc máy, trình biên dịch phải tạo ra công cụ riêng để dịch từ mã nguồn sang mã đích, thì ở đây chỉ cần tạo ra công cụ để dịch từ mã trung gian - vốn đã rất gần với mã đích.

- Tạo mã đích: Từ mã trung gian, tùy vào kiến trúc máy sẽ thực thi chương trình, trình biên dịch sẽ tạo ra mã đích tương ứng. Giai đoạn này sẽ thực hiện các công việc như: lựa chọn câu lệnh trung gian sẽ thực hiện, quyết định các giá trị được lưu trong thanh ghi, sắp xếp thứ tự thực hiện các câu lệnh. Đầu ra của giai đoạn là mã máy có thể thực thi được.
- Tối ưu mã đích: Để tăng tốc độ thực hiện chương trình cũng như giảm các chi phí chạy chương trình, giai đoạn tối ưu mã đích sẽ kiểm tra và áp dụng các kỹ thuật nhằm loại bỏ mã chết, tối ưu vòng lặp, loại bỏ dư thừa... Giai đoạn này không nhất thiết chỉ thực hiện ở cuối quá trình biên dịch mà có thể nằm ở bất cứ đâu.

2.2 Trình dịch ngược

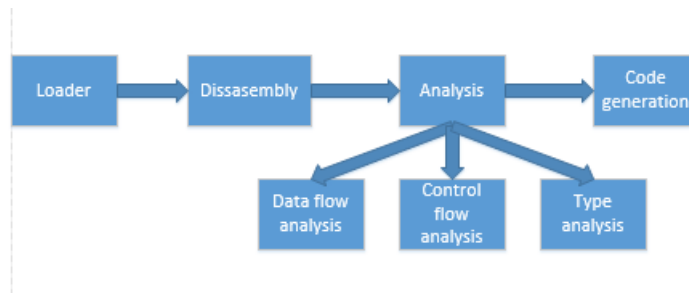
Mục tiêu của trình dịch ngược [13] là chuyển đổi chương trình được viết bằng một ngôn ngữ cấp thấp (thường là mã máy) lên một ngôn ngữ cấp cao hơn (như C, C++...). Vì vậy, trình dịch ngược (decompiler) có thể xem như một quá trình đảo ngược của trình biên dịch (compiler). Chương trình đầu ra phải thực hiện được những chức năng tương đương như chương trình đầu vào.

<pre>#include<stdio.h> main() { printf("Hello World"); }</pre>	<pre>// address: 0x804841d int main(int argc, char *argv[], char *envp[]) { __size32 eax; // r24 printf("Hello World"); return eax; }</pre>
---	--

Hình 2.4: Đoạn mã gốc và đoạn mã được dịch ngược bởi trình dịch ngược Boomerang

Quá trình dịch ngược có thể chia thành các giai đoạn sau:

- Loader: Load file cần dịch ngược, đọc từ file ra các thông tin như: loại file, loại kiến trúc máy... và xác định được ngõ vào của chương trình (tương đương với hàm main trong C).
- Disassembly: Mã gốc sẽ được chuyển thành mã trung gian, mã trung gian là gì thì tùy vào trình dịch ngược. Ví dụ Boomerang sẽ dùng mã trung gian là Register Transfer Language.
- Analysis: Sau khi đã chuyển sang mã trung gian, chương trình sẽ đi qua các bước phân tích để khôi phục lại thông tin đã mất trong quá trình biên dịch. Các phân tích thường phải có là: lan truyền biểu thức, loại bỏ mã chết, xác định nguyên mẫu hàm (function prototype), xác định kiểu dữ liệu...
- Code generation: Trải qua các kỹ thuật phân tích để xác định được thông tin cần thiết về dữ liệu, kiểu và luồng điều khiển chương trình, giai đoạn cuối cùng của dịch ngược là sinh ra mã chương trình bằng ngôn ngữ bậc cao.

Hình 2.5: Các bước cơ bản của một trình dịch ngược

2.3 Một số kỹ thuật tiêu biểu được sử dụng trong các công cụ dịch ngược

2.3.1 Lan truyền biểu thức

Lan truyền biểu thức (Expression propagation) [12] là biến đổi phổ biến nhất trong quá trình dịch ngược một đoạn code. Nguyên tắc truyền biểu thức cũng rất đơn giản: Với các câu lệnh sử dụng giá trị của một biến nào đó, ta có thể thay tên biến đó bằng biểu thức nằm bên phải câu lệnh gán biến đó.

Hình 2.6 và 2.7 là một ví dụ cho lan truyền biểu thức. Trong hình 2.6, ta có các câu lệnh

```

0 esp0 := esp          ; Save esp; see text
80483b0 1 esp := esp - 4
        2 m[esp] := ebp      ; push ebp
80483b1 3 ebp := esp
80483b3 4 esp := esp - 4
        5 m[esp] := esi      ; push esi
80483b4 6 esp := esp - 4
        7 m[esp] := ebx      ; push ebx
80483b5 8 esp := esp - 4
        9 m[esp] := ecx      ; push ecx
80483b6 10 tmp1 := esp
        11 esp := esp - 8     ; sub esp, 8
80483b9 13 edx := m[ebp+8]    ; Load n to edx
  
```

Hình 2.6: Một đoạn mã trước khi thực hiện lan truyền biểu thức

```

0 esp0 := esp
80483b0 1 esp := esp0 - 4
        2 m[esp0-4] := ebp
80483b1 3 ebp := esp0-4
80483b3 4 esp := esp0 - 8
        5 m[esp0-8] := esi
80483b4 6 esp := esp0 - 12
        7 m[esp0-12] := ebx
80483b5 8 esp := esp0 - 16
        9 m[esp0-16] := ecx
80483b6 10 tmp1 := esp0 - 16
        11 esp := esp0 - 24
80483b9 13 edx := m[esp0+4]
  
```

Hình 2.7: Đoạn mã ở hình 2.6 sau khi thực hiện lan truyền biểu thức

ở dạng mã trung gian trước khi thực hiện lan truyền biểu thức. Hình 2.7 là kết quả sau

khi thực hiện lan truyền biểu thức. Ở đây ta giả sử có một biến đặc biệt là *esp0* được gán giá trị là giá trị ban đầu của biến *esp*. Ta sẽ thực hiện một thay thế đặc biệt ở câu lệnh số 1, thay về phải của câu lệnh gán này - *esp* - bằng biến tương đương với nó là *esp0*. Sau đó, ở các câu lệnh tiếp theo, ta sẽ tiếp tục thay thế biến *esp* bằng các biểu thức tương đương. Ví dụ: Ở câu lệnh số 2, biểu thức tương đương của *esp* là *esp0* - 4, còn ở câu lệnh số 5, biểu thức tương đương của *esp* là *esp0* - 8 (do *esp* đã được gán một giá trị mới ở câu lệnh số 4). Tuy nhiên, biểu thức *esp0* - 8 không thể được dùng để thay thế cho biến *esp* ở câu lệnh số 7 được, vì lúc đó *esp* đã mang giá trị khác.

Như vậy, qua ví dụ trên, ta có thể thấy việc lan truyền biểu thức từ câu lệnh *a* có dạng $x := exp$ đến một câu lệnh *b* chỉ có thể được thực hiện nếu đáp ứng hai điều kiện sau:

- *a* phải là câu lệnh gán có về trái là *x* ở gần *b* nhất. Nói cách khác, giữa *a* và *b* không được có bất cứ câu lệnh gán nào khác có về trái là *x*
- Trên tất cả các luồng đi của chương trình từ *a* tới *b*, không có câu lệnh gán nào có về trái là bất kỳ biến nào được sử dụng trong *a*

```

1      a := b + 10;
2      m[b] := c * 20;
3      c := m[a] - 4;
4      d := m[b] + 3;
```

Hình 2.8: Đoạn mã trung gian với bốn câu lệnh gán đơn giản

Ở đoạn code hình 2.8, ta có thể thực hiện lan truyền biểu thức với biến *a* ở câu lệnh số 3, kết quả sẽ là $c := m[b + 10] - 4$; và câu lệnh gán biến *a* sẽ được loại bỏ bằng kỹ thuật loại bỏ mã chết được bàn ở phần tiếp theo. Tuy nhiên, ta không thể thực hiện lan truyền biểu thức với *m[b]* ở câu lệnh số 4, vì biến *c* được sử dụng trong câu lệnh gán số 2 đã được sử dụng làm về trái trong câu lệnh gán số 3.

Với mã trung gian như trên, để kiểm tra hai điều kiện thỏa mãn việc lan truyền biểu thức phải mất rất nhiều thời gian, ta phải xét hết tất cả các luồng chương trình từ câu lệnh gán đến câu lệnh sử dụng biến, kiểm tra tất cả các biến được sử dụng trong câu lệnh gán. Tuy nhiên, với mã SSA - sẽ được nói đến ở mục 2.3.3, hai điều kiện trên sẽ được tự động thỏa mãn và không cần bất kỳ kiểm tra gì thêm.

2.3.2 Loại bỏ mã chết

Mã chết bao gồm các câu lệnh gán mà biến ở về trái của nó không bao giờ được dùng. Cần phân biệt mã chết (dead code) với mã không bao giờ được chạy (unreachable code), là những câu lệnh mà không có bất kỳ luồng điều khiển hợp lệ nào của chương trình đi qua (ví dụ: câu lệnh ở dưới một vòng lặp vô hạn). Việc lan truyền biểu thức sẽ dẫn đến việc có một số biến không được sử dụng, từ đó sinh ra mã chết. Kỹ thuật loại bỏ mã chết (dead code elimination) [15] sẽ bỏ đi những đoạn mã như vậy, giúp tối ưu hoá mã đầu ra của trình dịch ngược hơn.

Từ đoạn mã đã được lan truyền biểu thức ở hình 2.7, ta thấy biến *esp* không được sử dụng ở bất kỳ câu lệnh nào. Vì vậy, các câu lệnh gán có *esp* ở về trái sẽ được xem là mã chết và được loại bỏ. Kết quả là hình 2.9.

```

80483b0 2 m[esp0-4] := ebp
80483b3 5 m[esp0-8] := esi
80483b4 7 m[esp0-12] := ebx
80483b5 9 m[esp0-16] := ecx
80483b9 13 edx := m[esp0+4]

```

Hình 2.9: Đoạn mã ở hình 2.8 sau khi loại bỏ mã chết

Để kiểm tra xem một biến có được sử dụng hay không, ta phải xem xét tất cả các luồng chạy hợp lệ của chương trình từ câu lệnh gán biến đến cuối chương trình, điều này phức tạp và mất nhiều thời gian. Tuy nhiên, mã SSA sẽ giúp việc kiểm tra mã chết dễ dàng hơn.

2.3.3 Mã SSA

Mã SSA [3] là một dạng mã trung gian có tính chất là: Mỗi biến hoặc vùng nhớ được định nghĩa duy nhất một lần trong toàn bộ chương trình.

Để chuyển từ mã RTL sang mã SSA, các biến cần phải được thay đổi tên, thường là sẽ được đánh số thứ tự đằng sau tên biến gốc. Ví dụ, nếu biến a xuất hiện ở vế trái của 3 câu lệnh gán, thì sẽ được đánh số lần lượt là $a1$, $a2$ và $a3$ như ví dụ ở hình 2.11

```

1      a := b + c;
2      m := a;
3      a := e + f;
4      n := a;
5      a := 10;
6      k := a;

```

Hình 2.10: Đoạn mã trung gian với 3 lần định nghĩa biến a

```

1      a1 := b0 + c0;
2      m1 := a1;
3      a2 := e0 + f0;
4      n1 := a2;
5      a3 := 10;
6      k1 := a3;

```

Hình 2.11: Đoạn mã ở hình 2.10 đã được chuyển sang dạng mã SSA

Với tính chất của mã SSA, việc lan truyền biểu thức và loại bỏ mã chết sẽ được hiện thực rất dễ dàng.

Đối với lan truyền biểu thức, hai điều kiện đã được tự động thỏa mãn. Điều kiện đầu tiên thỏa mãn vì mỗi biến đều được định nghĩa duy nhất một lần, không có việc có nhiều định nghĩa cho cùng một tên biến (nếu ở mã gốc có việc đó, thì khi chuyển sang mã SSA, biến đó sẽ được đánh số để trở thành những biến khác nhau ở mỗi câu lệnh gán). Điều kiện thứ hai thỏa mãn vì chắc chắn từ câu lệnh gán một biến đến bất kỳ câu lệnh nào sử dụng biến đó, biến sẽ không được định nghĩa lại.

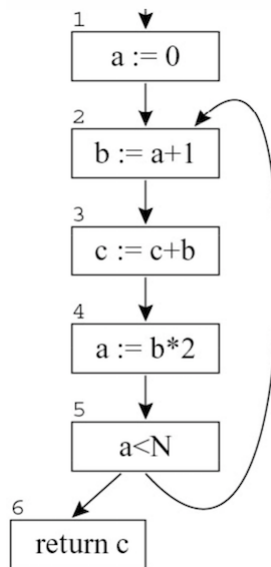
Việc loại bỏ mã chết cũng có thể thực hiện dễ dàng nhờ vào hành động thu thập thông tin về định nghĩa và sử dụng của một biến. Trong quá trình biến đổi từ mã RTL sang SSA, ta có thể xây dựng nên một bảng vị trí câu lệnh gán của một biến và vị trí các câu lệnh sử dụng biến đó. Trải qua các quá trình phân tích, nhất là lan truyền biểu thức,

bảng này sẽ được cập nhật lại. Đến cuối cùng, các biến được định nghĩa nhưng không được sử dụng ở bất kỳ câu lệnh nào sẽ được xác định và loại bỏ các câu lệnh gán dư thừa đi.

2.4 Các kỹ thuật phân tích luồng dữ liệu được sử dụng trong luận văn

2.4.1 Reaching definitions

Reaching definitions [2] là một kỹ thuật phân tích dữ liệu nhằm cho biết tại một thời điểm của chương trình, các câu lệnh gán nào còn có giá trị, hay nói cách khác là giá trị của các biến đang được gán ở những câu lệnh nào. Như ví dụ trong hình 2.12, nếu áp dụng phân tích Reaching definitions, sẽ biết được tại câu lệnh số 2, có hai câu lệnh gán cho a còn có giá trị là câu lệnh số 1 và câu lệnh số 5, việc a nhận giá trị từ câu lệnh nào là tùy vào quá trình thực thi của chương trình.

Hình 2.12: Một đoạn chương trình mẫu

Để tính toán tập Reaching definitions, cần đưa ra các định nghĩa sau:

- Nếu một biến được gán giá trị ở câu lệnh $def1$, sau đó được gán tiếp ở câu lệnh $def2$ sau đó, thì câu lệnh $def1$ đã **bị giết (killed)** bởi câu lệnh $def2$.
- Nếu có một đường thực thi chương trình đi từ câu lệnh khai báo $def1$ đến một điểm p của chương trình, mà trên đó $def1$ không bị giết bởi bất kỳ câu lệnh nào, thì $def1$ được gọi là đã **đến được (reach)** điểm p .

Từ các định nghĩa trên, một số khái niệm mới của một khối cơ bản (B) sẽ được giới thiệu:

- $REACH_{in}(B)$: Tập hợp các câu lệnh gán đến được đầu vào (entry) của B.
- $REACH_{out}(B)$: Tập hợp các câu lệnh gán đến được ngõ ra (exit) của B.
- $GEN(B)$: Tập hợp các câu lệnh gán xuất hiện trong B và có thể đến được ngõ ra (exit) của B, nghĩa là về phải trong câu lệnh đó không được gán giá trị khác ở các câu lệnh đằng sau nó.

- $KILL(B)$: Tập hợp các câu lệnh gán mà vế phải đã được định nghĩa lại trong B .

Như vậy, có thể xem mục tiêu của Reaching definitions chính là đi tìm tập $REACH_{in}$ và $REACH_{out}$ tại một thời điểm của chương trình. Công thức để tính toán $REACH_{in}$ và $REACH_{out}$ được trình bày như sau:

$$REACH_{out}(B) = GEN(B) \cup (REACH_{in}(B) - KILL(B)) \quad (2.1)$$

$$REACH_{in}(B) = \cup_{j \in Pred(B)} REACH_{out}(j) \quad (2.2)$$

Cũng giống như các phương pháp phân tích dữ liệu khác, các tập này có thể được tìm thấy thông qua một vòng lặp xét lần lượt các khối cơ bản của chương trình đến khi không còn thay đổi nào thì dừng lại. Vì phân tích Reaching definitions là một hàm đơn điệu [8], nên vòng lặp này sẽ có điểm dừng. Giải thuật tính toán Reaching definitions được thể hiện ở hình 2.13

2.4.2 Lan truyền hằng số - Constant propagation

Mục tiêu của kỹ thuật Lan truyền hằng số - Type propagation [11] là tính toán giá trị của các biến, xác định được giá trị đó có phải là một hằng số tại một thời điểm của chương trình hay không. Ví dụ như đoạn mã ban đầu 2.1, chương trình phân tích có thể thấy giá trị của biến x là **14**, nhưng không biết được giá trị thực sự của biến y , cũng như biểu thức trả về là bao nhiêu. Nhờ vào việc lan truyền hằng số, các giá trị này sẽ được tính toán, như trong đoạn mã 2.2 và 2.3.

Đoạn mã 2.1: Đoạn mã trước khi thực hiện lan truyền hằng số

```
int x = 14;
int y = 7 - x / 2;
return y * (28 / x + 2);
```

Đoạn mã 2.2: Đoạn mã sau khi thực hiện lan truyền hằng số cho biến y

```
int x = 14;
int y = 0;
return y * (28 / x + 2);
```

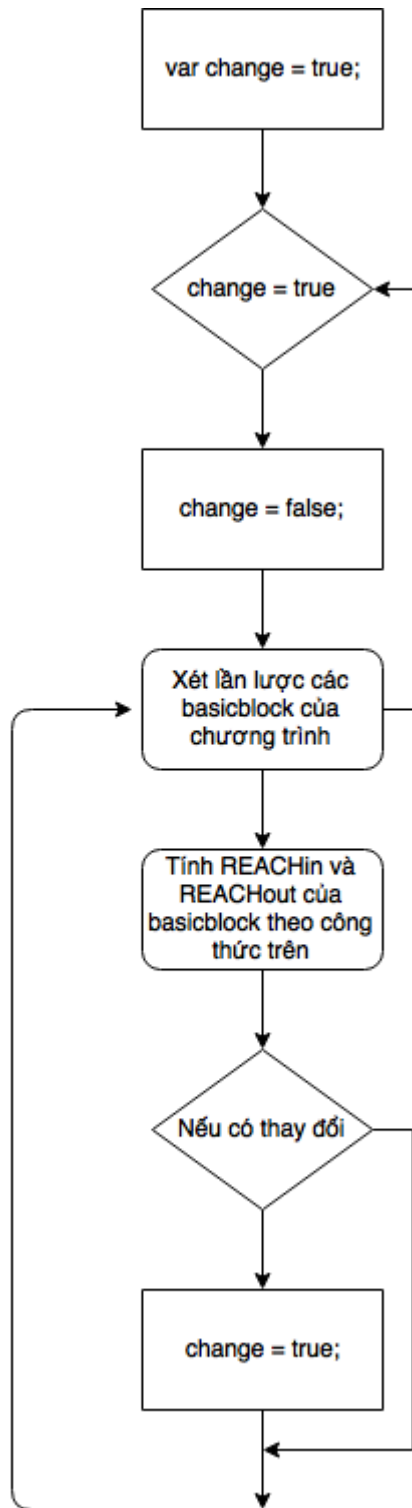
Đoạn mã 2.3: Đoạn mã sau khi thực hiện lan truyền hằng số cho biểu thức trả về

```
int x = 14;
int y = 0;
return 0;
```

Với phương pháp này, một biến có thể có ba giá trị sau:

- *Top*: Nghĩa là chưa biết được biến có giá trị gì.
- *Hằng số*: Nghĩa là đã xác định được giá trị của biến là một hằng số.
- *Bottom*: Nghĩa là biến có thể mang những giá trị khác nhau, tùy thuộc vào luồng chạy của chương trình.

Ở bước khai báo ban đầu của giải thuật, tất cả các biến đều được truyền vào giá trị *top* (chưa biết), sau đó, trải qua quá trình phân tích thì giá trị của một biến có thể được xác định là *hằng số* hoặc *bottom*. Trong ví dụ 2.4, dễ dàng thấy được ở câu lệnh số 2, biến a được gán giá trị là hằng số **4**. Và vì không có câu lệnh khai báo biến a nào xuất

Hình 2.13: Giải thuật tính Reaching definitions cho khối cơ bản

hiện ở giữa, nên ở câu lệnh số 3, giá trị của biến a cũng vẫn là hằng số 4. Còn ở ví dụ 2.5, giá trị của biến b được người dùng nhập vào, nên không thể biết trước được giá trị chính xác của nó là gì. Vì vậy, cũng không thể xác định chính xác luồng đi của chương trình như thế nào. Trong quá trình thực thi, chương trình có thể đi theo nhánh #1, cũng có thể đi theo nhánh #2 tùy thuộc vào người dùng nhập gì cho biến b . Kết quả cuối cùng là biến a có thể mang những giá trị khác nhau ở câu lệnh dòng thứ 9. Hay nếu dựa vào định nghĩa 3 loại giá trị của biến đã nêu trên, giá trị của a tại câu lệnh return này là *bottom*. Như vậy, phân tích này cũng là một hàm đơn điệu [11] và luôn có điểm dừng.

Đoạn mã 2.4: Đoạn mã ví dụ biến có giá trị là hằng số

```
int a;  
a = 4;  
b = a*4;
```

Đoạn mã 2.5: Đoạn mã ví dụ biến có giá trị là bottom

```
int a;  
int b;  
cout<<"Enter b: ";  
cin >> b;  
if (b>15) #1  
a = 4;  
else #2  
a = 5;  
return a;
```

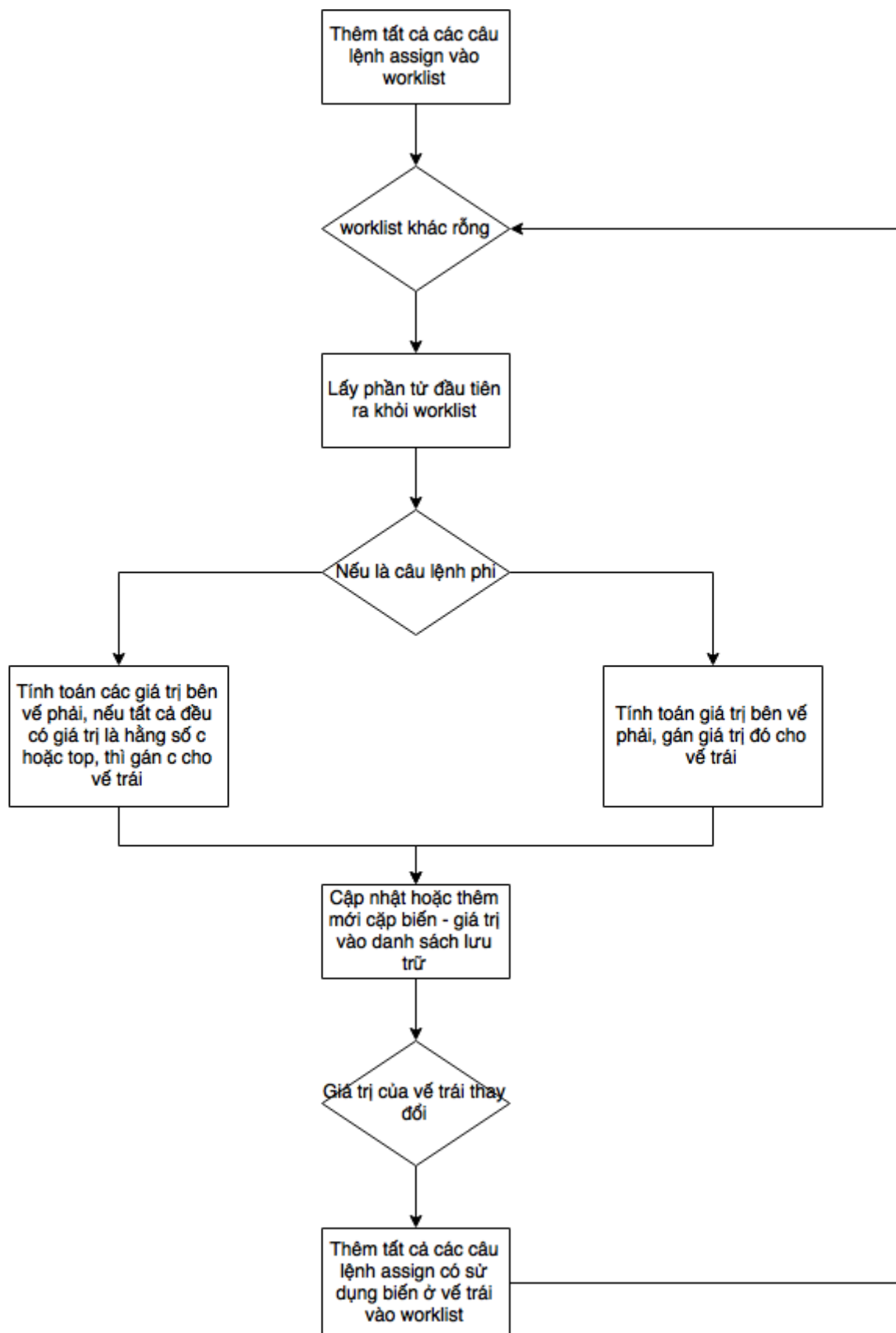
Giải thuật Constant Propagation thường dựa vào luồng đi của chương trình (Control Flow Graph) để tính toán được giá trị của các biến. Tuy nhiên, do trong các trình dịch ngược thường có một giai đoạn mã được thể hiện dưới dạng SSA, nên có thể tận dụng các mã SSA này để việc tính toán được nhanh hơn. Giải thuật này được gọi là Sparse Constant Propagation và được trình bày ở hình 2.14

2.5 Tình hình phát triển trình dịch ngược hiện nay

Hiện nay, có rất nhiều trình dịch ngược đã và đang được phát triển. Hầu hết đều hỗ trợ việc dịch ngược từ mã máy và có thể chia làm hai loại: trình dịch ngược nhận đầu vào là mã máy chạy trên máy ảo (ví dụ: mã máy được dịch từ các chương trình viết bằng Java, C#) và trình dịch ngược nhận đầu vào là mã máy chạy trên máy thật. [16] Loại thứ nhất có số lượng nhiều hơn, lý do có thể vì mã máy ảo còn lưu giữ được khá nhiều thông tin từ chương trình gốc, diễn hình như tên biến toàn cục (xem hình 2.15). Vì vậy, bài toán cần giải quyết để xây dựng một trình dịch ngược dạng này không nhiều. Ngược lại, mã máy thật đã bị mất hầu hết các thông tin từ chương trình gốc, nên việc khôi phục thông tin ở các trình dịch ngược từ mã máy thật khá phức tạp. Trong hình 2.16, tên biến ở chương trình gốc đã bị mất đi. Ngoài ra, cấu trúc vòng lặp cũng thay đổi từ *for* sang *while*. Đó là do ở mã máy, cấu trúc vòng lặp ở ngôn ngữ cấp cao đã được dịch thành các câu lệnh kiểm tra điều kiện và jump, nên Boomerang phải sử dụng các thuật toán phân tích luồng điều khiển để tạo ra cấu trúc vòng lặp mới, đôi khi có thể không trùng khớp với cấu trúc vòng lặp ban đầu.

Một số trình dịch ngược phổ biến có thể kể đến là:

- dcc [4]: Là một trình dịch ngược từ mã máy, đây được xem là một trong những trình dịch ngược đầu tiên và vẫn còn được phát triển tới bây giờ.
- ILSpy [7]: Là một trình dịch ngược cho .NET, input là các file assembly được dịch từ chương trình .NET, được phát triển bởi isharpcode. Hiện nay ILSpy vẫn đang được tiếp tục phát triển và thêm các tính năng mới.
- Procyon [9]: Là một trình dịch ngược cho Java. Trước đây lựa chọn hàng đầu để dịch ngược mã Java là JAD (Java decompiler), tuy nhiên hiện nay JAD đã ngừng phát triển và mã nguồn không còn mở nữa. Một số trình dịch ngược khác được phát triển và Procyon là một đại diện tiêu biểu.

Hình 2.14: Giải thuật Constant propagation

```

using System;

namespace TestILSpy
{
    internal class Program
    {
        public static string abc = "Hello, World";

        private static void Main(string[] args)
        {
            Console.Write(Program.abc + 9);
            Console.ReadLine();
        }
    }
}

```

Hình 2.15: Một đoạn mã được dịch ngược bởi trình dịch ngược ILSpy. Tên biến static *abc* được giữ nguyên như mã gốc

```

#include<stdio.h>

main()
{
    int a=0;
    for (int i=0; i<10; i++){
        a++;
    }
}

// address: 0x80483ed
int main(int argc, int argv, int envp) {
    __size32 local0; // m[esp - 12]
    int local1; // m[esp - 8]

    local0 = 0;
    local1 = 0;
    while (local1 <= 9) {
        local0++;
        local1++;
    }
    return 0;
}

```

Hình 2.16: Một đoạn mã được dịch bởi Boomerang

- Boomerang [10]: Là trình dịch ngược từ mã máy, mục tiêu là tạo ra một trình dịch ngược không quan tâm tới ngôn ngữ viết ra chương trình gốc. Boomerang đã ngừng phát triển từ năm 2006 do hai lập trình viên chính bắt đầu làm việc cho một công ty mà lĩnh vực nghiên cứu của họ trùng lặp với Boomerang.

Trong số các trình dịch ngược nêu trên, cần tìm ra trình dịch ngược phù hợp nhất để làm nền tảng cho việc hiện thực những giải pháp mà luận văn đề ra. Để tìm ra trình dịch ngược đó, phải có sự phân tích, đánh giá sự phù hợp của những trình dịch ngược thông qua một số tiêu chí như sau:

- Phù hợp với bài toán cần giải quyết: Do bài toán cần giải quyết là tìm kiếm kiểu union ở các đoạn mã assembly, nên những trình dịch ngược đã có sẵn cơ chế chấp nhận mã assembly sẽ được tính điểm. (Tiêu chí 1)
- Là general decompiler: Như đã trình bày ở trên, có hai loại decompiler là loại dành cho mã máy ảo và loại dành cho mã máy thật. Vì loại dành cho mã máy thật sẽ có tính ứng dụng rộng rãi hơn, nên sẽ được đánh giá cao hơn. (Tiêu chí 2)
- Mã máy lưu trữ được nhiều thông tin gốc của chương trình: Đối với các mã máy ảo, một số thông tin của chương trình gốc như tên biến, kiểu dữ liệu có thể được lưu trữ. Điều này giúp cho việc khôi phục thông tin sẽ dễ dàng hơn. (Tiêu chí 3)

- Có người hỗ trợ: Nếu như trình dịch ngược này đã có người nghiên cứu trước và có thể hướng dẫn trực tiếp thì việc thực hiện luận văn sẽ dễ dàng hơn. (Tiêu chí 4)
- Có tài liệu đầy đủ: Tương tự, việc có tài liệu đầy đủ cũng sẽ giúp quá trình hiện thực giải thuật trên nền tảng này diễn ra nhanh chóng hơn. (Tiêu chí 5)
- Viết bằng ngôn ngữ quen thuộc: Nếu trình dịch ngược được viết trên một ngôn ngữ quen thuộc với tác giả của luận văn, thì việc lập trình chỉnh sửa trình dịch ngược sẽ thuận tiện hơn là phải làm quen với một ngôn ngữ mới. (Tiêu chí 6)

Phần đánh giá này được thể hiện ở bảng 2.1. Qua đó, có thể thấy trình dịch ngược Boomerang nhận được điểm số cao nhất. Như vậy, Boomerang sẽ được sử dụng làm nền tảng để phát triển các giải pháp đề ra trong luận văn.

Bảng 2.1: Bảng đánh giá các trình dịch ngược

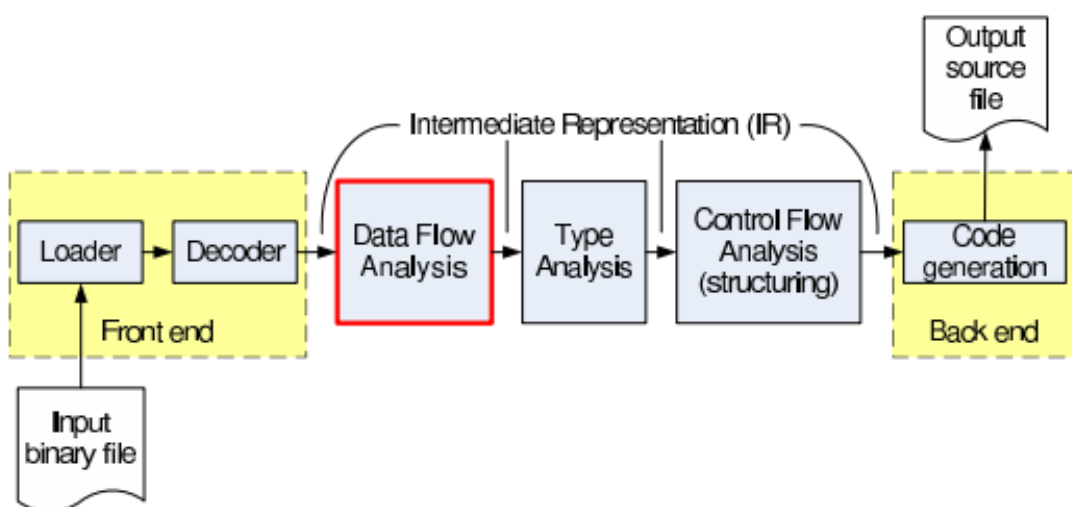
STT	Tên trình dịch ngược	Tiêu chí 1 (1đ)	Tiêu chí 2 (1đ)	Tiêu chí 3 (2đ)	Tiêu chí 4 (5đ)	Tiêu chí 5 (3đ)	Tiêu chí 6 (2đ)	Tổng điểm
1	Boomerang	1	1	0	5	2	0	9
2	ILSpy	0	0	2	0	3	2	7
3	dcc	1	0	0	0	0	0	1
4	Procyon	0	0	2	0	3	2	7

2.6 Trình dịch ngược Boomerang

2.6.1 Kiến trúc của Boomerang

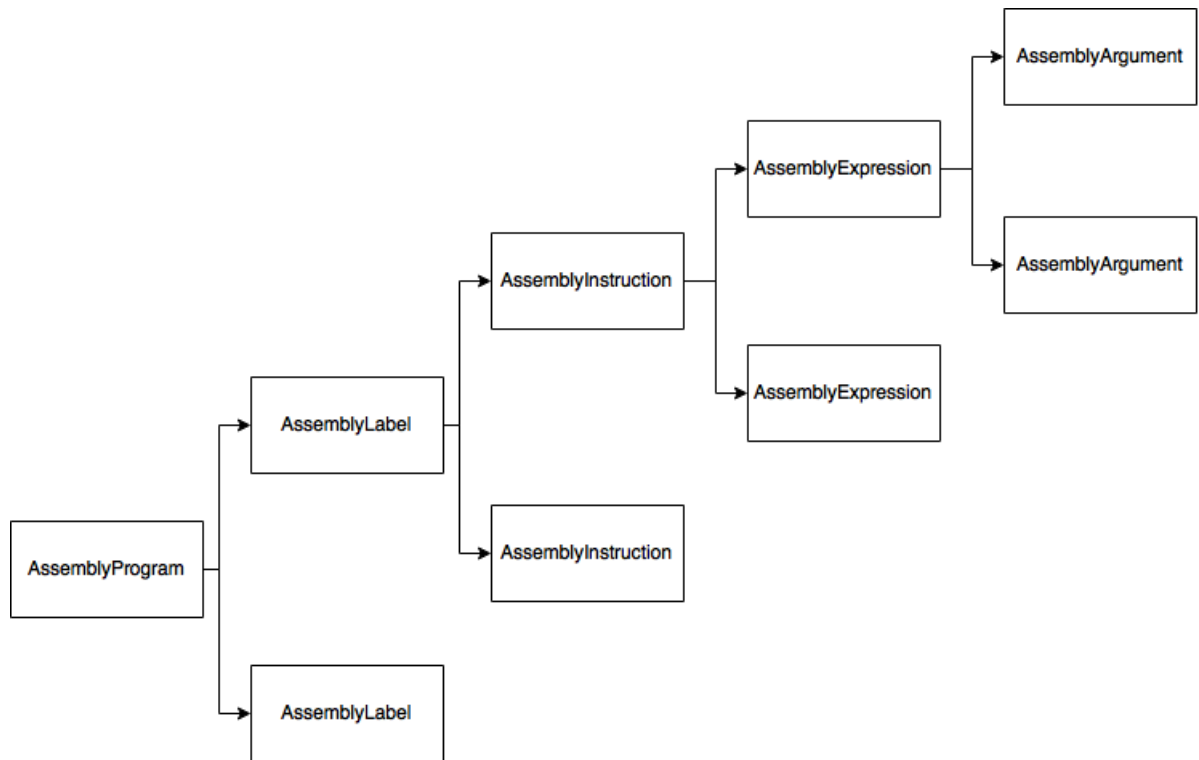
Phần này sẽ giới thiệu về cấu trúc code của Boomerang [10], giúp ích cho việc trình bày các giải pháp của bài toán ở chương kế.

Về mặt tổng thể, Boomerang gồm có các phần sau:

Hình 2.17: Cấu trúc các khối lớn của Boomerang

Khi đọc vào một chương trình assembly, Boomerang sẽ lưu trữ chúng dưới cấu trúc được mô tả trong hình 2.18.

Hình 2.18: Cấu trúc dữ liệu lưu trữ mã assembly trong Boomerang

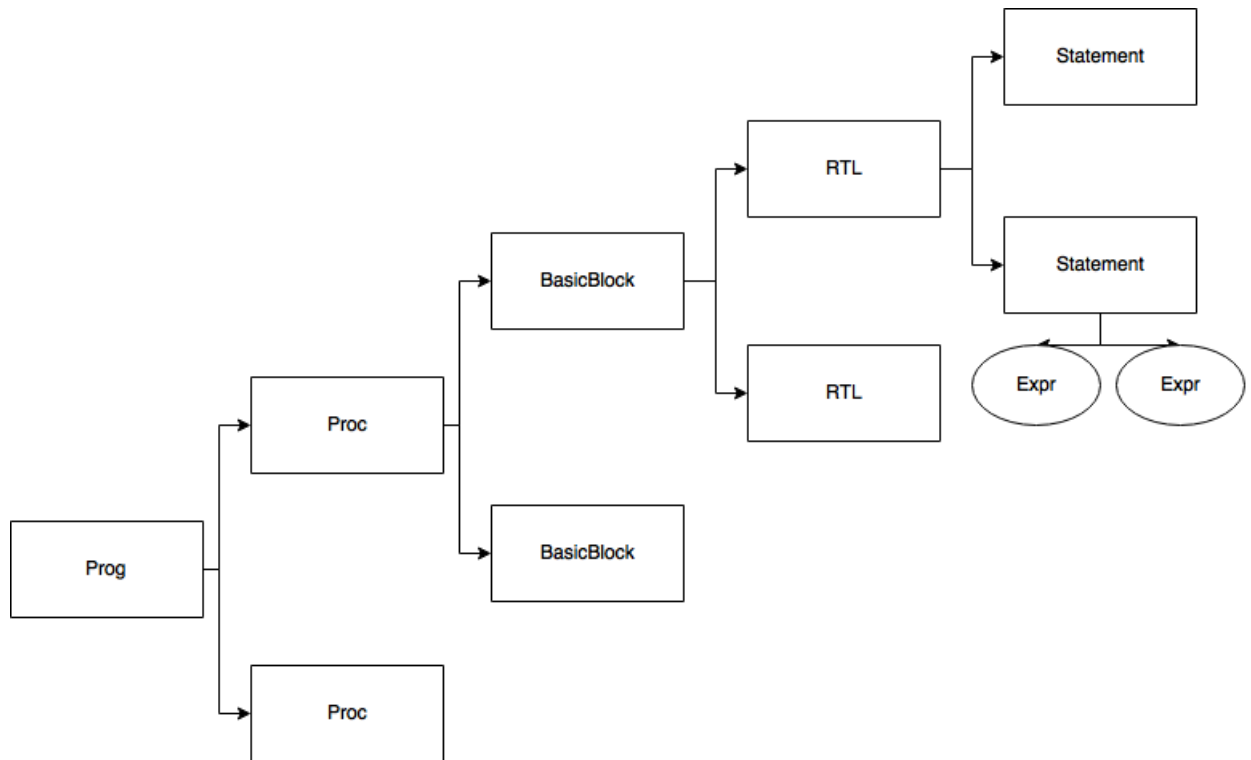
Lưu ý, trong `AssemblyArgument`, giá trị thực sự của tham số được lưu vào một union có tên là `Arg`. Giá trị này có thể là một chuỗi (đối với trường hợp thanh ghi hoặc tên biến), một số nguyên, một số thực hoặc một structure đại diện cho bit (bao gồm tên thanh ghi và vị trí của bit). Đoạn mã 2.6 thể hiện điều đó.

Đoạn mã 2.6: Đoạn mã mô tả cách biểu diễn giá trị của tham số trong Boomerang

```

struct bits{
    char* reg;
    int pos;
}
union Arg{
    int i;
    float f;
    char* c;
    bits bit;
}
  
```

Một lưu ý là cấu trúc nói trên chỉ áp dụng với các chương trình viết bằng ngôn ngữ assembly, còn khi viết bằng mã máy thì Boomerang sẽ sử dụng một cấu trúc khác, tuy nhiên, khi chuyển đổi chương trình đầu vào thành mã trung gian thì chỉ có duy nhất một loại cấu trúc cho tất cả các loại mã máy. `Prog` là tương ứng với toàn bộ chương trình. Một `Proc` là một hàm, `BasicBlock` đại diện cho một khối cơ bản mà ở đó không có một câu lệnh rẽ nhánh nào (ví dụ như `if`, hoặc vòng lặp...). `Statement` là một câu lệnh và `Expr` là các biểu thức trong chương trình. Ngoài ra còn có các class đại diện cho kiểu dữ liệu. Việc thực hiện các phân tích chủ yếu diễn ra tại `Proc`, vì vậy, các thay đổi trong luận văn này cũng chủ yếu được thực hiện bằng các hàm của `Proc`. Cấu trúc mã trung gian của Boomerang được thể hiện ở hình 2.19

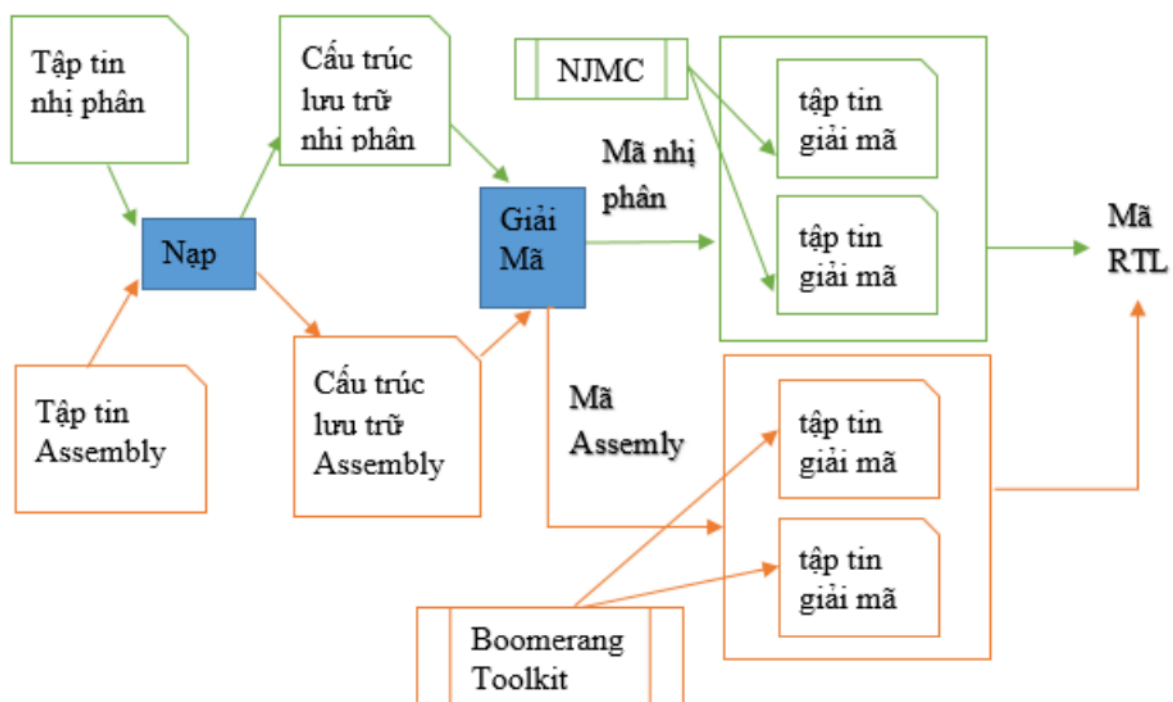

Hình 2.19: Cách lưu trữ một chương trình dưới dạng mã trung gian của Boomerang

2.6.2 Phân mở rộng của Boomerang

Boomerang có nhiều ưu điểm, tuy nhiên chỉ hỗ trợ dịch ngược từ mã máy. Như đã nói ở chương đầu, việc dịch ngược từ mã assembly lên mã cấp cao là một nhu cầu có thật trong thực tế. Để giải quyết điều đó, một phần mở rộng Boomerang [14] đã được phát triển để nó chấp nhận đầu vào là các file assembly và đi qua một công cụ là Boomerang Toolkit để biến mã assembly thành mã trung gian theo chuẩn của Boomerang. Tiếp sau đó, mã trung gian này được đưa vào phần backend của Boomerang và tiếp tục các quá trình phân tích, sinh mã. Ưu điểm của phương pháp này là ta chỉ cần can thiệp vào phần front end của Boomerang để tạo ra được mã trung gian và tận dụng được các ưu điểm của nền tảng này về thuật toán tốt ở phần back end.

Boomerang đã được mở rộng để nhận được file đầu vào là assembly, tuy nhiên, phần mở rộng này còn một số vấn đề chưa được giải quyết như: chưa giữ được tên biến đầu vào, chưa có cách sinh mã phù hợp với kiểu union. Vì vậy, để hiện thực luận văn, cần phải chỉnh sửa thêm các điểm nêu trên trong Boomerang. Việc chỉnh sửa này sẽ được trình bày ở phần 5.1.

Hình 2.20: Minh họa phần mở rộng Boomerang. Ngoài file nhị phân, Boomerang đã có thể nhận đầu vào là file assembly

Chương 3

Kiểm tra kiểu - Type checking

Chương này trình bày cách giải quyết bài toán Kiểm tra kiểu thông qua các bước sau:

- Mở rộng ngôn ngữ assembly để lưu trữ thông tin về kiểu union.
- Kiểm tra tính hợp lệ của việc sử dụng kiểu union trong thân chương trình.

Các phần tiếp theo của chương sẽ trình bày lần lượt các bước này.

3.1 Mở rộng ngôn ngữ assembly

Để kiểm tra được tính hợp lệ khi sử dụng kiểu union trong đoạn mã đầu vào, trình dịch ngược cần phải được cung cấp thông tin về các kiểu union thông qua một phương thức nào đó. Có hai hướng để giải quyết vấn đề này là:

- Đưa ra một cấu trúc khai báo mới cho ngôn ngữ assembly. Cấu trúc khai báo này có thể tương tự như khai báo union ở ngôn ngữ cấp cao. Tuy nhiên, cách làm này sẽ làm cho đoạn mã assembly không thể compile được vì các assembler không chấp nhận cấu trúc mới thêm vào đó.
- Cho phép người lập trình đưa các thông tin về kiểu union vào trong phần chú thích theo một mẫu quy định từ trước. Với giải pháp này, đoạn mã không bị ảnh hưởng vì chú thích là một thành phần đã có sẵn trong ngôn ngữ assembly, và khi compile thì các assembler sẽ bỏ qua phần chú thích.

Như vậy, giải pháp thứ hai là tối ưu hơn và sẽ được áp dụng trong luận văn này. Mẫu chú thích được viết cho 8051 được thể hiện ở đoạn mã 3.1

Đoạn mã 3.1: Mẫu khai báo bộ biến

```
;BEGIN DEFINE
;DEFINE BYTE
[byte var declare]
;DEFINE BITS
[eight bit var declares]
;END DEFINE
```

Tuy nhiên, cũng giống như assembler, các trình dịch ngược hầu như sẽ bỏ qua phần chú thích khi đọc đoạn mã đầu vào, và để cho trình dịch ngược có thể rút trích được thông tin từ phần chú thích thì phải thực hiện một số chỉnh sửa trong giai đoạn lexer và parser, cụ thể là:

- Chỉnh sửa lexer để nhận biết các token là những chú thích đặc biệt. Như trong ví dụ 3.1, các chú thích **" ;BEGIN DEFINE"**, **" ;DEFINE BYTE"**, **" ;DEFINE BITS"** không thể được đọc vào như là token *COMMENT* bình thường, mà phải có những token riêng biệt cho chúng để phục vụ giai đoạn parser. Đoạn mã 3.2 được viết để chạy trên thư viện *flex++* thể hiện điều đó. Có thể thấy, khi bắt được một chú thích, thay vì trả về token *COMMENT* như trước đó, phần lexer mới này sẽ kiểm tra nội dung chú thích, nếu trùng với các chú thích đặc biệt thì sẽ trả về token tương ứng.

Đoạn mã 3.2: Phần lexer được chỉnh sửa để nhận biết các chú thích đặc biệt

```
(\;.* ) {
    string beginDefine = ";BEGIN DEFINE";
    string endDefine = ";END DEFINE";
    string defineByte = ";DEFINE BYTE";
    string defineBits = ";DEFINE BITS";
    string val = strdup(ytext);
    if (beginDefine == val)
        return BEGINDEFINE;
    else if (endDefine == val)
        return ENDDEFINE;
    else if (defineByte == val)
        return DEFINEBYTE;
    else if (defineBits == val)
        return DEFINEBITS;
    else return COMMENT;
}
```

- Chỉnh sửa parser để nhận vào cấu trúc khai báo union. Tiếp tục với ví dụ mẫu khai báo 3.1, nếu phần parser chỉ đọc các câu lệnh khai báo biến bình thường, thì không thể xác định được các union mà người dùng khai báo trước. Như vậy, cần chỉnh sửa parser để bắt được những mẫu khai báo đặc biệt. Phần parser viết bằng thư viện *bison++* cho mẫu khai báo 3.1 được trình bày ở đoạn mã 3.3. Trước khi chỉnh sửa, phần parser này chỉ có luật *define*, đọc vào từng câu lệnh khai báo độc lập. Sau khi được chỉnh sửa lại, luật *definebit* có độ ưu tiên cao hơn sẽ đọc vào cấu trúc khai báo union gồm nhiều câu lệnh khai báo khác nhau.

Đoạn mã 3.3: Đoạn mã parser nhận biết các mẫu khai báo union

```
definebit: BEGINDEFINE END_LINE DEFINEBYTE END_LINE
          define DEFINEBITS END_LINE defineeachbit {8}
          ENDDEFINE END_LINE;
defineeachbit: DEFINE ID bit END_LINE;
define: DEFINE ID expressions END_LINE;
```

- Chỉnh sửa các hành động sau khi parser nhận biết được những cấu trúc khai báo union. Sau khi parser đã bắt được các mẫu khai báo union, cần lập trình để lưu trữ thông tin về các union đó vào dữ liệu của chương trình. Cấu trúc được dùng để lưu trữ thông tin về union này là *UnionDefine*, được trình bày ở đoạn mã 3.4, trong đó, *byteVar* để lưu trữ tên của union đó, còn *bitVar* chứa các thành phần thuộc union và vị trí vùng nhớ mà thành phần đó truy xuất. Đoạn mã 3.5 thể hiện phần code đưa các khai báo union từ mã đầu vào thành các thực thể *UnionDefine* tương ứng.

Đoạn mã 3.4: Cấu trúc dữ liệu để lưu trữ một union

```
class UnionDefine{
public:
    char* byteVar;
    map<int, char*>* bitVar;
};
```

Đoạn mã 3.5: Đoạn mã parser bao gồm các hành động sau khi nhận biết được union

```
definebit: BEGINDEFINE END_LINE DEFINEBYTE END_LINE
        define DEFINEBITS END_LINE defineeachbit{8}
        ENDDDEFINE END_LINE
{
    UnionDefine* ut = new UnionDefine();
    $5 -> expList -> pop_back();
    ut->byteVar = $5 -> expList -> back() ->
    argList.back()->value.c;
    ut->bitVar = bitVar;
    unionDefine1 -> push_back(ut);
    bitVar = new map<char*, int>();
};
defineeachbit: DEFINE ID bit END_LINE {
    std::string temp($3->value.c);
    char c = temp.at(temp.size()-1);
    int num = c - '0';
    (*bitVar)[$2] = num;
};
define: DEFINE ID expressions END_LINE
{
    AssemblyLine* line = new AssemblyLine();
    line -> expList = new list<AssemblyExpression*>();
    line->kind = INSTRUCTION;
    line->name = "DEFINE";
    AssemblyExpression* expr1 = new AssemblyExpression();
    expr1 -> kind = UNARY;
    Arg a;
    a.c=$2;
    expr1 -> argList.push_back(new AssemblyArgument(6, a));
    line -> expList->push_back(expr1);
    line->expList ->push_back(expr);/**/
    expr = new AssemblyExpression();
    $$=line;
};
```

Như vậy, sau khi thực hiện các chỉnh sửa trên, trình dịch ngược đã có thể đọc vào các thông tin về union được người dùng cung cấp ở phần chú thích của đoạn mã đầu vào, đồng thời lưu trữ thông tin đó vào cấu trúc dữ liệu *UnionDefine*. Tuy đã xác định được những union nào được khai báo trong mã đầu vào, nhưng cần phải có một bước để kiểm tra những union đó có được sử dụng hợp lý hay không.

3.2 Kiểm tra tính hợp lệ của việc sử dụng kiểu union

Như đã trình bày ở phần 1.2.3, ngôn ngữ assembly không cho phép thao tác trực tiếp trên các vùng nhớ, mà phải thông qua một thanh ghi trung gian và việc sử dụng một thành phần y thuộc union x chỉ hợp lệ khi mà thanh ghi trung gian đang mang kiểu union x đó. Thông thường, mỗi kiến trúc máy sẽ có một thanh ghi trung gian đặc trưng, ví dụ như với 8051 là thanh ghi *ACC*. Như vậy, quá trình kiểm tra kiểu union sẽ gồm 2 bước:

- Xác định kiểu của thanh ghi trung gian tại mỗi điểm của chương trình.
- Kiểm tra việc truy xuất thành phần của union có hợp lý hay không.

3.2.1 Xác định kiểu của thanh ghi trung gian

Trong quá trình nghiên cứu, có 2 giải pháp được đưa ra để xác định kiểu của thanh ghi:

- Sử dụng phương pháp phân tích Reaching definitions (đã được giới thiệu ở phần 2.4.1), lập trình thêm phần mở rộng để xác định thông tin về kiểu từ tập câu lệnh gán tìm được.
- Sử dụng phương pháp Lan truyền kiểu - Type propagation để lan truyền kiểu của thanh ghi theo luồng đi của chương trình.

Hai giải pháp này được trình bày lần lượt ở các phần tiếp theo.

Phân tích Reaching definitions kết hợp phần mở rộng

Phân tích Reaching definitions cho biết được tại một thời điểm của chương trình, các câu lệnh gán nào đang còn có giá trị, nhưng thông tin đó là chưa đủ để biết được kiểu dữ liệu của thanh ghi trung gian. Nếu câu lệnh tìm thấy được là một câu lệnh gán trực tiếp vùng nhớ có địa chỉ là một biến khai báo trước cho thanh ghi, thì dễ dàng xác định được kiểu của thanh ghi là union mang tên biến đó. Tuy nhiên, thực tế cho thấy biểu thức quy định địa chỉ vùng nhớ cho thanh ghi có nhiều dạng khác nhau, cụ thể là:

- Một hằng số.
- Một thanh ghi, giá trị của thanh ghi có thể được khai báo ở các câu lệnh trước đó.
- Một biểu thức có hai vế, các vế của biểu thức có thể là một biến, một thanh ghi hoặc một hằng số.

Ví dụ về các câu lệnh gán vùng nhớ cho thanh ghi viết bằng mã 8051 được thể hiện ở đoạn mã 3.6. Phương pháp Reaching definitions sẽ không thể xử lý được khi gặp các câu lệnh gán này. Ở câu lệnh số 1, phân tích có thể lấy được giá trị **38H**, nhưng không thể xác định được biến nào đã được khai báo giá trị **38H**. Ở câu lệnh số 2, Reaching definitions không thể biết được giá trị của thanh ghi *DPTR* là bao nhiêu. Ở câu lệnh số 3, việc xử lý lại càng phức tạp hơn, vì nếu chỉ đơn giản lấy biểu thức vế phải *OPTIONS+1* của khai báo ra, không thể nào biết được giá trị thực sự của nó là bao nhiêu.

Đoạn mã 3.6: Một số câu lệnh gán trên 8051 mà Reaching definitions không xử lý được

```
MOV A, 38H ;1
MOV A, @DPTR ;2
MOV A, OPTIONS+1 ;3
```

Ngoài ra, trong đoạn mã 3.7, tại thời điểm câu lệnh sử dụng biến bit *TESTSUPS*, có hai câu lệnh khai báo biến *a*. Đối với phương pháp Reaching definitions, nó sẽ xem như có hai giá trị mà biến *a* có thể mang. Tuy nhiên, nếu xét kỹ hơn, thì sẽ thấy là cả hai giá trị đó đều là biến *OPTIONS*, và thực chất tại thời điểm này *a* chỉ mang một giá trị, cho dù luồng đi của chương trình có như thế nào. Như vậy, phương pháp Reaching definitions sẽ bỏ qua những trường hợp như thế này và dẫn đến việc độ chính xác sẽ không được cao.

Đoạn mã 3.7: Đoạn mã có nhiều câu lệnh khai báo cho ACC đến được một điểm của chương trình nhưng tất cả đều cùng giá trị

```
if (...) {
    a = *(OPTIONS);
    ...
} else {
    a = *(OPTIONS);
    ...
}
TESTSUPS = 1;
```

Để khắc phục những khuyết điểm trên của phương pháp Reaching definitions, cần có một phần mở rộng để xử lý được những trường hợp gán phức tạp. Ý tưởng cho phần mở rộng đó như sau:

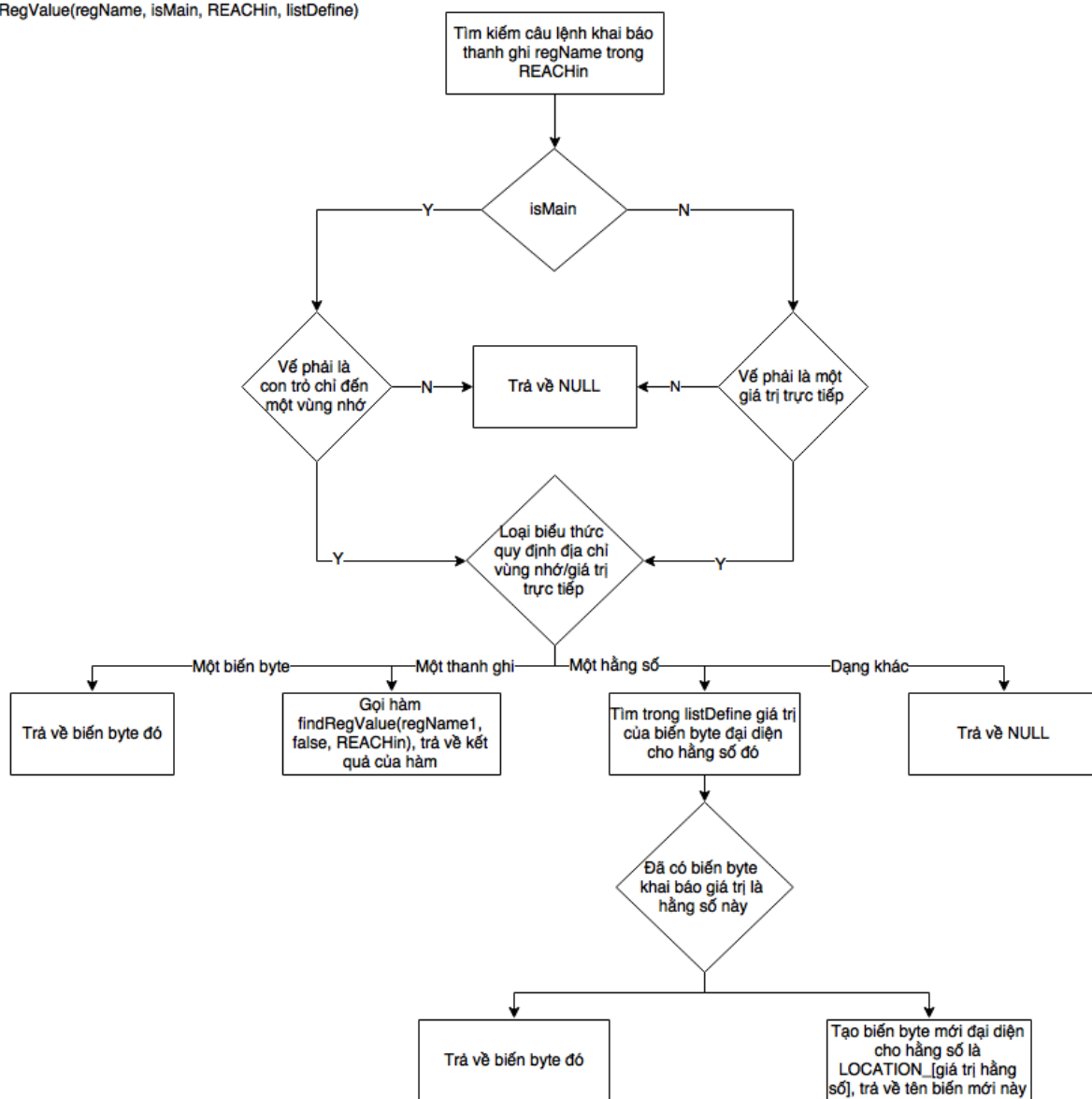
- Đối với địa chỉ vùng nhớ là hằng số: Vì trong quá trình parser, trình dịch ngược có lưu trữ thông tin về tên biến và giá trị của biến đó vào một danh sách dữ liệu, nên có thể tìm kiếm trong danh sách đó ra được tên biến và đó cũng là tên của union mà thanh ghi đang mang.
- Đối với địa chỉ vùng nhớ là một thanh ghi khác: Kiểm tra tập các câu lệnh gán còn giá trị tại thời điểm đó của chương trình, sẽ tìm ra được biểu thức giá trị của thanh ghi đó. Áp dụng giải thuật của phần mở rộng lên biểu thức đó để tìm ra giá trị thực sự của thanh ghi và trả về. Nếu giá trị trả về là một biến được khai báo trước, thì tên biến là kiểu union cần tìm.
- Đối với địa chỉ vùng nhớ là một biểu thức hai toán hạng: Hiện tại, phần mở rộng không thể xử lý được trường hợp này, do việc tính toán giá trị của một biểu thức hai toán hạng là khá phức tạp. Đây là một trong những khuyết điểm của phần mở rộng.

Cụ thể các bước giải thuật của phần mở rộng được trình bày ở hình 3.1.

Theo giải thuật nêu trên, cần truyền vào cho hàm *findRegValue* các giá trị sau đây:

- *regName*: Tên thanh ghi cần tìm kiểu dữ liệu
- *isMain*: Biến bool cho biết đây có phải là thanh ghi cần xác định kiểu không hay chỉ là thanh ghi trung gian của quá trình xác định kiểu đó. Nếu là thanh ghi cần xác định kiểu, thì biểu thức được xét đến là địa chỉ của vùng nhớ được gán cho thanh ghi, còn nếu không phải, thì biểu thức được xét đến là giá trị trực tiếp của thanh ghi.
- *REACHin*: Tập các câu lệnh gán có giá trị đến thời điểm đó của chương trình. Tập này được xây dựng nhờ vào giải thuật Reaching definitions.
- *listDefine*: Đây là danh sách lưu trữ các biến được khai báo ở đầu chương trình. Danh sách này gồm các cặp tên biến - giá trị biến.

findRegValue(regName, isMain, REACHin, listDefine)

Hình 3.1: Giải thuật cho hàm findRegValue - phần mở rộng của phân tích Reaching definitions

Như vậy, sau khi trải qua phần mở rộng này, nếu thanh ghi trung gian đang mang một kiểu union được khai báo trước thì hàm *findRegValue* sẽ trả về **tên của kiểu union** đó. Còn nếu không phải thì giá trị trả về là **NULL**. Đến đây, việc xác định kiểu union của thanh ghi trung gian đã giải quyết xong.

Tuy đã xử lý được hầu hết các trường hợp của phép gán vùng nhớ cho thanh ghi, nhưng việc có thêm một phần mở rộng này sẽ làm cho tốc độ xử lý trình dịch ngược giảm đi. Cộng thêm việc bản thân giải thuật Reaching definitions đã có độ phức tạp cao, tổng thời gian xử lý cho bước này của trình dịch ngược là khá lớn. Vì vậy, nhu cầu đặt ra là có một phương pháp khác có độ chính xác tương đương Reaching definitions cộng phần mở rộng, nhưng có thời gian xử lý thấp hơn. Phương pháp này sẽ được trình bày tiếp theo đây.

Phân tích Lan truyền kiểu - Type propagation

Phương pháp phân tích Lan truyền kiểu - Type propagation có thể xem là một đóng góp mới của luận văn tốt nghiệp này. Phương pháp này được đặt ra nhằm giải quyết hạn chế về mặt thời gian xử lý của Reaching definitions kết hợp phần mở rộng. Có hai nguyên nhân chính làm thời gian xử lý của phương pháp trên bị chậm là:

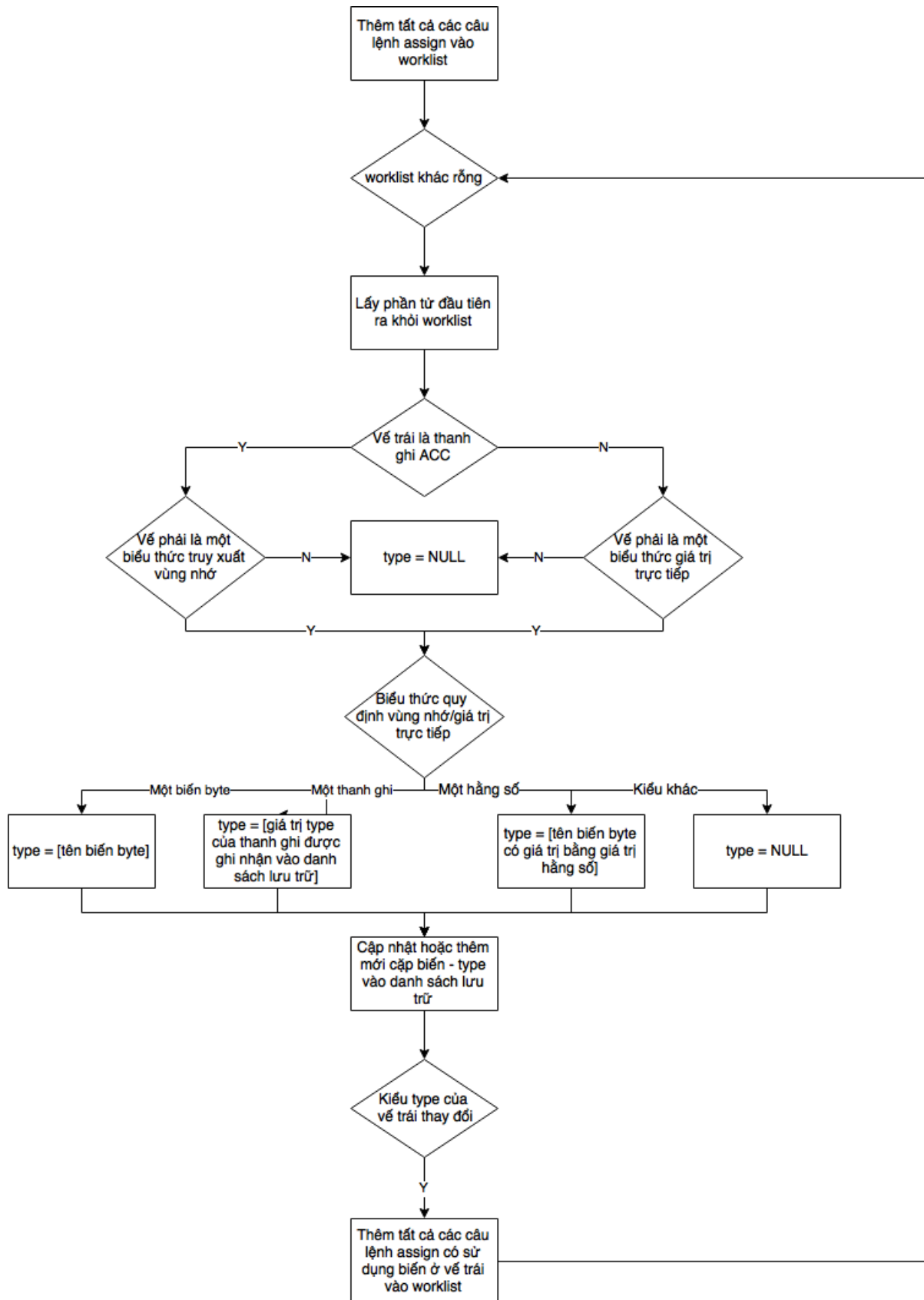
- Sau khi đã chạy vòng lặp quét các câu lệnh của chương trình, vẫn chưa thể kết luận được kiểu dữ liệu mà thanh ghi đang mang. Phải trải qua một giai đoạn xử lý dữ liệu nữa thì mới rút trích ra được thông tin đó.
- Với cách chạy vòng lặp cổ điển thường thấy của các phương pháp phân tích dữ liệu, nếu ở một câu lệnh nào đó có sự thay đổi về tập *REACHin* và *REACHout*, thì toàn bộ các câu lệnh khác trong chương trình đều phải tính toán lại 2 tập trên dù chúng có bị ảnh hưởng hay không.

Như vậy, để tăng nhanh thời gian xử lý, phương pháp Lan truyền kiểu có ý tưởng như sau:

- Xem thông tin về kiểu union của thanh ghi là một dữ liệu để lan truyền qua các câu lệnh của chương trình. Như vậy, kết thúc quá trình chạy vòng lặp, đã có thể xác định được thanh ghi trung gian đang mang kiểu union gì mà không cần phải xử lý thêm.
- Thay vì sử dụng phương pháp chạy vòng lặp, bất cứ câu lệnh nào có thay đổi gì thì sẽ tính toán lại toàn bộ chương trình, thì phương pháp sử dụng worklist sẽ được thay thế. Với phương pháp này, chỉ các câu lệnh có trong worklist mới được tính toán, và khi có thay đổi ở một câu lệnh nào đó, thì chỉ những câu lệnh bị ảnh hưởng bởi sự thay đổi này mới được đưa vào worklist và tính toán.
- Sử dụng mã SSA nhằm giúp cho việc tính toán thuận tiện hơn. Chi tiết về công dụng của mã SSA sẽ được phân tích rõ hơn sau khi thuật toán chi tiết được trình bày. Trong các trình dịch ngược, luôn có một giai đoạn mã đầu vào được thể hiện ở dạng SSA để phục vụ cho các quá trình phân tích dữ liệu, nên sẽ không mất thời gian chuyển đổi từ mã thường sang mã SSA.

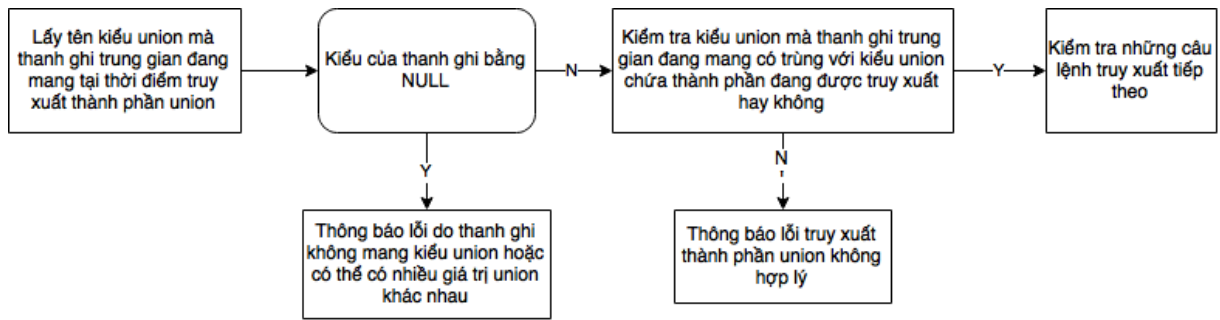
Các ý tưởng trên được thể hiện cụ thể qua giải thuật ở hình 3.2.

Từ giải thuật trên, có thể thấy mã SSA mang đến những lợi ích sau:

Hình 3.2: Giải thuật của phân tích Type propagation

- Tiết kiệm không gian lưu trữ. Vì mỗi biến SSA chỉ được định nghĩa một lần duy nhất, nên chỉ cần một bảng lưu trữ tên biến - kiểu union cho toàn bộ chương trình, không cần thiết ở mỗi câu lệnh phải lưu một tập vào và một tập ra như phương

Hình 3.3: Quá trình kiểm tra một câu lệnh sử dụng bit

pháp Reaching definitions.

- Giúp cho việc tìm các câu lệnh bị ảnh hưởng bởi sự thay đổi của một câu lệnh nào đó dễ dàng hơn. Ở bước cuối của vòng lặp, phải tìm các câu lệnh có sử dụng biến ở vế trái của câu lệnh thay đổi. Nếu đoạn mã đang ở dạng thông thường, thì việc xác định tập câu lệnh này rất khó khăn, do một biến có thể được định nghĩa lại nhiều lần nên phải kiểm tra câu lệnh nào đang sử dụng biến được định nghĩa tại câu lệnh được ghi nhận thay đổi. Nhưng với mã SSA, mỗi biến chỉ được gán một lần duy nhất trong toàn bộ chương trình, nên việc tìm kiếm sẽ dễ dàng hơn rất nhiều.

Như vậy, phương pháp Lan truyền kiểu này sẽ làm giảm đáng kể thời gian xử lý của chương trình so với phương pháp Reaching definitions. Tuy nhiên, khuyết điểm của Lan truyền kiểu là vẫn chưa xử lý được trường hợp biểu thức vế phải có hai toán hạng. Để giải quyết được vấn đề này, cần có một phân tích khác mạnh hơn và phân tích đó sẽ được giới thiệu ở chương tiếp theo.

3.2.2 Kiểm tra việc truy xuất thành phần của union có hợp lý hay không

Sau khi đã xác định được kiểu của thanh ghi trung gian ở từng thời điểm của chương trình, bước tiếp theo sẽ là kiểm tra tại thời điểm truy xuất thành phần của một union, thanh ghi trung gian có đang mang đúng kiểu union đó không. Việc kiểm tra này là khá đơn giản do đã có thông tin:

- Kiểu union và các thành phần của nó từ phần khai báo
- Kiểu union của thanh ghi trung gian thông qua quá trình phân tích

Như vậy, chỉ cần dò tìm và so trùng hai dữ liệu trên để đưa ra kết quả cuối cùng. Các bước kiểm tra này trình bày ở hình 3.3. Một ví dụ về việc truy xuất thành phần union không hợp lý được thể hiện ở đoạn mã 3.8. Trong đoạn mã này, phần khai báo cho thấy *TESTSUPS* là một thành phần thuộc union *OPTIONS*, tuy nhiên ở câu lệnh số 2, khi thực hiện truy xuất thành phần *TESTSUPS*, thanh ghi trung gian là *ACC* lại mang một kiểu union khác là *OPTIONS2*. Như vậy, việc truy xuất này là không hợp lý và phải được cảnh báo để người dùng sửa chữa lại đoạn mã chương trình.

Đoạn mã 3.8: Đoạn mã 8051 chứa một truy xuất thành phần union không hợp lý

```

;BEGIN DEFINE
;DEFINE BYTE
#DEFINE OPTIONS #38
;DEFINE BITS
  
```



```
#DEFINE TESTSUPS ACC.1
```

```
...
```

```
;END DEFINE
```

```
...
```

```
MOV A, OPTIONS2 ;1
```

```
SETB TESTSUPS ;2
```

Như vậy, với bài toán Kiểm tra kiểu, thông tin về kiểu union đã có sẵn ngay từ đầu và chỉ cần kiểm tra xem người lập trình có thực hiện việc truy xuất các thành phần của union hợp lý không trước khi sinh ra mã ở ngôn ngữ cấp cao. Giải pháp cho bài toán yêu cầu can thiệp vào trình dịch ngược ít và hiện thực dễ dàng. Tuy nhiên, giải pháp còn nhiều hạn chế như phương pháp phân tích dữ liệu chưa đạt độ chính xác cao, cần người dùng phải chỉnh sửa lại chú thích theo mẫu quy định...

Chương 4

Suy luận kiểu - Type inference

Đối với bài toán Suy luận kiểu, trình dịch ngược không được cung cấp các thông tin về kiểu union như ở bài toán Kiểm tra kiểu mà phải dựa vào việc phân tích quá trình sử dụng dữ liệu của chương trình để xác định các union tồn tại trong chương trình. Việc giải quyết bài toán này gồm các bước sau:

- Vì chưa có thông tin về các vùng nhớ có kiểu union trong chương trình, nên bước đầu tiên chỉ dừng lại ở việc xác định vùng nhớ mà thanh ghi trung gian đang mang tại mỗi thời điểm của chương trình.
- Dựa vào các câu lệnh có sử dụng những đối tượng dữ liệu truy xuất đến một phần của một vùng nhớ, xác định được vùng nhớ nào có kiểu là union cũng như các thành phần thuộc union đó.

Hai phần tiếp theo sẽ lần lượt trình bày các bước trên.

4.1 Xác định vùng nhớ thanh ghi trung gian đang mang tại mỗi thời điểm của chương trình

Ở ngôn ngữ assembly, các vùng nhớ được đại diện bởi địa chỉ của chúng, vì vậy việc xác định vùng nhớ thanh ghi trung gian đang mang thực chất là xác định giá trị của địa chỉ vùng nhớ đó. Để xác định được giá trị này, phương pháp phân tích Lan truyền hằng số - Constant propagation sẽ được áp dụng. Như đã giới thiệu ở phần 2.4.2, mục tiêu của Lan truyền hằng số là xác định giá trị của một biến tại một thời điểm của chương trình có phải là hằng số hay không và giá trị của hằng số đó là bao nhiêu. Điều này phù hợp với yêu cầu của bài toán.

Tuy nhiên, trong một kiến trúc máy, có những thanh ghi được dùng làm thanh ghi trung gian cho việc xử lý vùng nhớ và có những thanh ghi thì không được, tùy thuộc vào tính chất của thanh ghi mà hằng số cần lan truyền sẽ khác nhau. Trong đoạn mã 4.1, ở câu lệnh số 2 biến *a* (đại diện cho một thanh ghi trung gian ở ngôn ngữ assembly) đang được truyền vào giá trị vùng nhớ được một con trỏ trỏ tới. Trình dịch ngược không quan tâm đến việc giá trị vùng nhớ được trỏ tới là bao nhiêu, mà chỉ quan tâm đến việc địa chỉ của vùng nhớ này, tức giá trị của con trỏ, là gì để phân biệt được với những vùng nhớ khác. Như vậy, chỉ có biểu thức nằm trong dấu * mới cần tính toán giá trị xem có phải là hằng số không. Tiếp tục với ví dụ đó, biểu thức nằm trong dấu * lại là một biến khác, biến *dptr* (đại diện cho một thanh ghi không được sử dụng làm thanh ghi trung gian ở ngôn ngữ assembly). Như vậy, để tìm ra được địa chỉ vùng nhớ được truyền vào biến *a*, thì chương trình cần phải tính toán giá trị thật sự của biến *dptr*. Hay nói cách khác, hằng

số cần tìm đối với biến *dptr* là giá trị của toàn bộ biểu thức nằm bên phải phép gán ở câu lệnh số 1.

Đoạn mã 4.1: Đoạn mã thể hiện hai loại thanh ghi

```
dptr = OPTIONS; //1  
a = *(dptr); //2
```

Như vậy, có thể kết luận:

- Đối với những thanh ghi trung gian, trình dịch ngược chỉ quan tâm đến việc nó đang được load vào vùng nhớ nào, còn việc giá trị thực sự của thanh ghi này là gì thì không quan trọng. Vì vậy, với loại thanh ghi này, hằng số cần tìm ra là giá trị của địa chỉ vùng nhớ mà nó đang mang.
- Đối với những thanh ghi khác, chúng chỉ được xét đến khi xuất hiện trong biểu thức quy định giá trị địa chỉ vùng nhớ ở các câu lệnh gán vùng nhớ cho thanh ghi trung gian. Vì vậy, trình dịch ngược chỉ quan tâm đến giá trị thật sự của những thanh ghi này để tính toán giá trị của địa chỉ vùng nhớ đó. Như vậy, hằng số cần tìm của loại thanh ghi này là giá trị thực sự mà thanh ghi đó đang mang.

Vì tính chất trên, cần phải chỉnh sửa phân tích Lan truyền hằng số cho phù hợp với yêu cầu của bài toán. Tùy thuộc vào loại thanh ghi, mà biểu thức được lấy ra để tính hằng số sẽ khác nhau. Giải thuật Lan truyền hằng số đã có sửa đổi được trình bày ở hình 4.1. Phần có đường viền nhạt hơn là phần được thêm vào để phù hợp với yêu cầu bài toán.

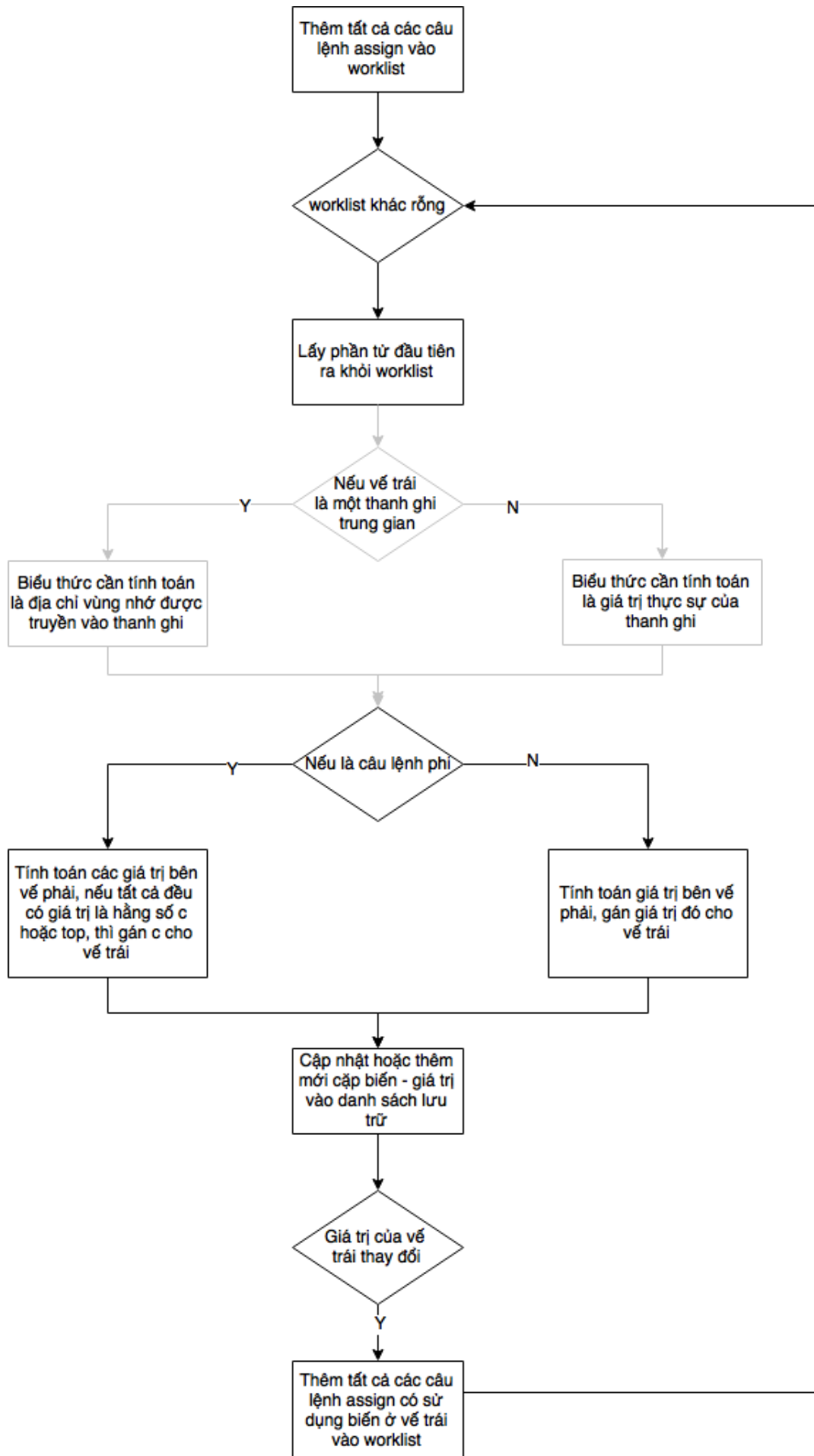
Ngoài ra, để tính toán được giá trị thực sự của một biến, cần phải có một hàm chức năng nhận vào một biểu thức và trả về được giá trị của biểu thức đó. Có rất nhiều cách để hiện thực chức năng này, sau một quá trình xem xét, visitor sẽ được sử dụng cho việc tính toán giá trị của biểu thức. Visitor [6] là một pattern design trong các chương trình lập trình hướng đối tượng, nó được dùng để tách một thuật toán ra khỏi cấu trúc dữ liệu mà thuật toán đó sử dụng. Lợi ích đạt được là người lập trình có thể thêm những chức năng mới cho cấu trúc dữ liệu đó mà không cần thay đổi kiến trúc của nó. Điều này phù hợp với nhu cầu hạn chế tối đa việc thay đổi các mã có sẵn khi hiện thực các giải pháp của luận văn trên một trình dịch ngược nào đó.

Để hiện thực pattern design này, cần tạo ra một class visitor và viết hàm visit cho các loại biểu thức. Các hàm visit này chính là nơi tính toán và trả về giá trị của biểu thức. Các biểu thức ở mức độ assembly thường được viết rất đơn giản, bao gồm các dạng chính sau:

- Một hằng số.
- Một biến được khai báo trước.
- Một thanh ghi, giá trị của thanh ghi có thể được khai báo ở các câu lệnh trước đó.
- Một biểu thức có hai vế, các vế của biểu thức có thể là một biến, một thanh ghi hoặc một hằng số.

Vì vậy, trong class visitor này chỉ cần có một số hàm visit cho các loại biểu thức sau đây:

- *Const*: Là biểu thức hằng số. Hàm visit này chỉ đơn giản trả về giá trị hằng số nếu đây là một hằng số nguyên.

Hình 4.1: Giải thuật Constant propagation đã được chỉnh sửa để áp dụng vào trình dịch ngược

- *Binary*: Là biểu thức có 2 vế. Hàm visit sẽ visit từng vế của biểu thức, và nếu cả hai vế đều là hằng số, thì sẽ thực hiện phép tính cộng trừ nhân chia hai hằng số đó để ra được kết quả cuối cùng.
- *RefExp*: Loại biểu thức này chứa một biểu thức khác, kèm theo câu lệnh khai báo biểu thức đó. Trong giới hạn nhu cầu của bài toán, chỉ những RefExp chứa biểu thức là một biến hoặc một thanh ghi được tính toán tiếp, còn những loại biểu thức khác sẽ mặc định trả về giá trị là bottom. Giá trị của tên biến hoặc thanh ghi này sẽ được tìm kiếm trong danh sách lưu trữ dữ liệu.
- *TypedExp*: Loại biểu thức để ép kiểu một biểu thức nào đó thành kiểu mong muốn. Với trường hợp này, giá trị trả về của biểu thức ép kiểu chính là giá trị của biểu thức con bên trong.

Với phương pháp phân tích này, vấn đề về phải của phép gán thanh ghi là những biểu thức phức tạp có hai toán hạng đã được giải quyết. Ngoài ra, phân tích này còn nhận biết được các biểu thức có giá trị giống nhau mặc dù hình thức bên ngoài khác nhau. Xem ví dụ các câu lệnh ở đoạn mã 4.2. Câu lệnh gán số 1 và số 2 thực chất đều gán cho ACC giá trị vùng nhớ có địa chỉ quy định bởi biến *OPTIONS*. Nếu thực hiện phân tích Reaching definitions ở giải pháp trước, trình dịch ngược sẽ không thể biết được điều này. Tuy nhiên, ở giai đoạn này, vì trình dịch ngược sẽ tính toán được ở cả hai câu lệnh, ACC đều mang giá trị của vùng nhớ có địa chỉ là **38**. Và ở những bước tiếp theo, trình dịch ngược sẽ đối chiếu giá trị **38** với bảng lưu trữ dữ liệu và biết được biến *OPTIONS* đại diện cho giá trị đó.

Đoạn mã 4.2: Một số câu lệnh gán cho ACC có giá trị về phải bằng nhau

```
#DEFINE OPTIONS #38
#DEFINE CLAMP #37
...
MOV ACC, OPTIONS
MOV ACC, CLAMP+1
```

Một ưu điểm nữa của phân tích Lan truyền hằng số là đối với các câu lệnh phi, câu lệnh thể hiện một biến có thể có nhiều giá trị khác nhau, thì giải thuật sẽ tính toán những giá trị đó xem chúng có phải là hằng số và những hằng số đó có bằng nhau hay không. Nếu bằng nhau, có thể kết luận rằng biến này vẫn là hằng số cho dù luồng đi của chương trình như thế nào. Điều này sẽ giúp tăng độ chính xác hơn so với các giải thuật phân tích trước đó, vốn xử lý trường hợp này bằng cách bỏ qua và mặc định xem như biến này không phải hằng số.

Như vậy, phân tích Lan truyền hằng số đã giải quyết được những trường hợp mà 2 phân tích được giới thiệu trước đó là Reaching definitions kết hợp phần mở rộng và Lan truyền kiểu không giải quyết được. Sau khi xác định được các vùng nhớ mà thanh ghi trung gian đang mang thông qua địa chỉ của nó, bước tiếp theo để giải quyết bài toán này là tìm kiếm những thành phần của union đại diện cho vùng nhớ đó.

4.2 Xác định thành phần của các union đại diện cho vùng nhớ

Với bài toán Suy luận kiểu, do chưa có những thông tin về kiểu union và các thành phần của union, nên ở bước này trình dịch ngược phải phân tích và tìm ra những thông tin đó dựa vào đoạn mã chương trình. Ý tưởng để hiện thực việc tìm kiếm này như sau:

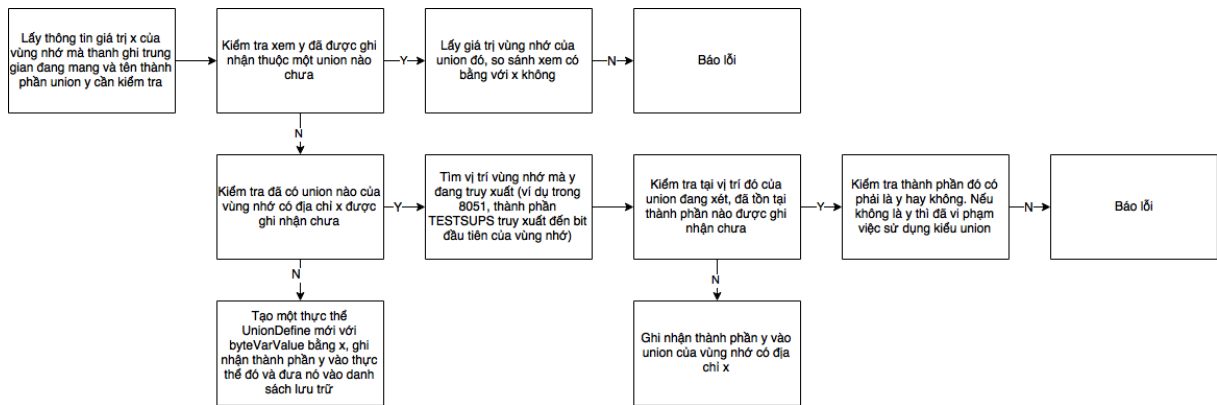
- Chạy vòng lặp qua các câu lệnh của chương trình, khi gặp một câu lệnh sử dụng một biến được khai báo là đại diện cho một phần của thanh ghi trung gian thì kiểm tra thanh ghi trung gian đang mang giá trị của vùng nhớ có địa chỉ là bao nhiêu.
- Thực hiện các bước kiểm tra xem việc sử dụng union này có hợp lý hay không. Nếu hợp lý, trình dịch ngược sẽ ghi nhận tên biến này là tên thành phần thuộc union đại diện cho vùng nhớ mà thanh ghi trung gian đang mang.

Như đã phân tích ở phần trước, một vùng nhớ được đại diện bởi con số thể hiện địa chỉ của nó, nếu dùng cấu trúc UnionDefine đã được giới thiệu ở chương trước thì không có thành phần nào thể hiện con số này. Như vậy, cần phải mở rộng cấu trúc UnionDefine để lưu trữ được địa chỉ của vùng nhớ mang kiểu union. Cấu trúc UnionDefine dành cho mã 8051 đã mở rộng được thể hiện ở đoạn mã 4.3 với thành phần byteVarValue được thêm mới.

Đoạn mã 4.3: Đoạn mã mới của class UnionDefine

```
class UnionDefine{
public:
    char* byteVar;
    map<int, char*>* bitVar;
    int byteVarValue;
};
```

Như vậy, mục tiêu của bước này là xây dựng nên các thực thể UnionDefine hoàn chỉnh, bao gồm trường thể hiện địa chỉ vùng nhớ mang kiểu union và tên các thành phần thuộc union đó. Quá trình này được thể hiện ở hình 4.2.

Hình 4.2: Các bước kiểm tra và ghi nhận dữ liệu vào danh sách UnionDefine

Sau quá trình trên, trình dịch ngược đã xác định được các thành phần của union đại diện cho một vùng nhớ được xác định bằng địa chỉ. Tuy nhiên, từ giá trị của địa chỉ vùng nhớ, cần phải suy ra được tên thật sự của union bằng cách tìm kiếm tên biến được khai báo mang giá trị đó. Ví dụ như ở đoạn mã 4.4, biến *OPTIONS* khai báo có giá trị là hằng số **38H**. Nếu sau một quá trình phân tích, trình dịch ngược tìm được một union đại diện cho vùng nhớ có địa chỉ **38H**, thì cần phải chuyển giá trị **38H** này về lại *OPTIONS* để ra được tên của union.

Đoạn mã 4.4: Đoạn mã khai báo một biến có giá trị là hằng số

```
#DEFINE OPTIONS, #38H
```

Quá trình chuyển đổi này khác đơn giản do ở giai đoạn parser đã có lưu thông tin về cặp biến - giá trị, nên chương trình chỉ cần dò tìm trong bảng này để lấy ra được tên biến

tương ứng với giá trị của địa chỉ vùng nhớ. Trong trường hợp không có tên biến nào được khai báo có giá trị trên, trình dịch ngược sẽ tự động sinh ra một tên biến mới có định dạng: **LOCATION_***[giá trị]*, ví dụ: *LOCATION_38*.

Như vậy, với danh sách các thực thể UnionDefine tìm thấy được thông qua các bước trình bày ở trên, bài toán Suy luận kiểu union đã được giải quyết.

Chương 5

Kiểm tra kết quả

Bất kỳ một sản phẩm nào đều cần phải được kiểm tra trước khi công bố, luận văn này cũng không phải là một ngoại lệ. Để đảm bảo chất lượng được đánh giá một cách khách quan nhất, một hệ thống testcase với các loại tình huống được phân bổ một cách khoa học sẽ được đưa ra, chỉnh sửa cho phù hợp với 2 bài toán của luận văn là Kiểm tra kiểu và Suy luận kiểu và chạy thử để đưa ra kết quả. Tuy nhiên, để chạy được các giải pháp của luận văn, cần chọn một trình dịch ngược sẵn có và chỉnh sửa, hiện thực giải pháp trên đó. Trình dịch ngược được chọn là Boomerang như đã trình bày ở phần 2.5. Phần đầu của chương này sẽ trình bày các thiết lập cần thiết trên Boomerang để hiện thực giải pháp cho kiến trúc máy 8051 như phần giới hạn của chương trình. Phần tiếp theo đề ra phương pháp kiểm thử bao gồm cách lập testcase và kết quả chạy thử testcase trên các giải pháp.

5.1 Thiết lập Boomerang

Ở phần 2.5, một bảng đánh giá các trình dịch ngược hiện tại đã được đưa ra để lựa chọn trình dịch ngược phù hợp nhất để hiện thực giải pháp và Boomerang đã được chọn vì có số điểm ở các tiêu chí cao nhất. Tuy nhiên, để hiện thực các thuật toán của luận văn, cần có các chỉnh sửa sau:

- Xử lý để Boomerang giữ được tên biến được người dùng tự khai báo. Vì bản thân Boomerang là một trình dịch ngược từ mã máy, nên nó chỉ xử lý dữ liệu dưới dạng thanh ghi, các thanh ghi này phải được định nghĩa trước trong file đặc tả của từng kiến trúc máy.
- Chỉnh sửa giai đoạn sinh mã của Boomerang. Các giải pháp đưa ra trong luận văn đều có kết quả cuối cùng là một danh sách các UnionDefine tương ứng với những union tìm thấy được. Để đưa các UnionDefine này thành các cấu trúc union ở mã đầu ra, cần phải có một số thay đổi ở phần sinh mã của Boomerang

Các thay đổi này sẽ lần lượt được trình bày ở các phần dưới.

5.1.1 Thay đổi cơ chế quản lý tên dữ liệu của Boomerang

Vì ở mức độ mã máy, dữ liệu chỉ được lưu ở các thanh ghi cố định hoặc vùng nhớ được truy xuất bằng địa chỉ nên Boomerang không có cơ chế xử lý các biến được người dùng tạo ra ở mã assembly. Tuy nhiên, Boomerang vẫn có cơ chế để giữ được tên các thanh ghi đó ở đoạn mã đầu ra, nên cần tìm hiểu về cơ chế này và chỉnh sửa để nó linh hoạt chấp nhận tất cả các tên biến khác chứ không chỉ riêng tên thanh ghi.

Phương thức lưu trữ tên thanh ghi của Boomerang

Khi chuyển đổi từ mã assembly sang mã trung gian, Boomerang sẽ dùng một class con của *Expr* để biểu diễn thanh ghi. Cụ thể là class *Location*, và gọi phương thức static của class *Location* là *Location::regOf(int num)*, phương thức này cần được truyền vào một con số đại diện cho thanh ghi. Cặp số - tên thanh ghi này được lưu vào một từ điển, để sau này khi thực hiện phân tích xong thì sẽ chuyển lại từ thanh ghi thành biến cục bộ.

Trong phần giải mã từ mã assembly sang mã trung gian, có một hàm để map giữa tên thanh ghi và con số đại diện cho nó, đó là hàm *map_sfr(string name)* được thể hiện ở đoạn mã 5.1.

Đoạn mã 5.1: Một số phần mã trong hàm *map_sfr*

```
if (name == "R0") return 0;
else if (name == "R1") return 1;
else if (name == "R2") return 2;
...
else return -1;
```

Sau khi trải qua các quá trình phân tích và đến giai đoạn in ra mã đầu ra, trình dịch ngược sẽ gọi hàm *getRegName* trong class *FrontEnd* để trả lại tên ban đầu của thanh ghi. Hàm này được trình bày ở đoạn mã 5.2. Trong hàm *getRegName*, Boomerang sẽ lấy từ điển tên thanh ghi - số đại diện được quy định sẵn trong đặc tả của các kiến trúc máy, tìm tên thanh ghi tương ứng với con số đó và trả về.

Đoạn mã 5.2: Phần mã trong hàm *getRegName*

```
std::map<std::string, int, std::less<std::string>>::
                                     iterator it;
for (it = decoder->getRTLDict().RegMap.begin(); it !=
      decoder->getRTLDict().RegMap.end(); it++)
    if ((*it).second == idx)
        return (*it).first.c_str();
return NULL;
```

Như vậy, có thể thấy với các tên biến không được quy định trước, hàm *map_sfr* sẽ trả về giá trị **-1**, và vì giá trị **-1** sẽ không có trong từ điển của kiến trúc máy, nên hàm *getRegName* sẽ trả về **NULL**, dẫn đến trình dịch ngược sẽ bị lỗi runtime và dừng ngay lập tức.

Chỉnh sửa phương thức trên để chấp nhận tên biến tự khai báo

Vì số lượng tên biến là rất nhiều, nên giải pháp thêm mới các tên biến vào từ điển được quy định sẵn là không khả thi, mà phải có cách để trình dịch ngược linh động hơn, chấp nhận bất kỳ các tên nào được sử dụng trong mã assembly. Giải pháp đưa ra là ngoài việc sử dụng từ điển thanh ghi được quy định sẵn, một bảng tên biến sẽ được lập thêm, thành phần bao gồm các cặp tên biến - số đại diện. Trong giai đoạn giải mã, khi hàm *map_sfr* được gọi, nếu tên truyền vào nằm trong các thanh ghi đã quy định sẵn, thay vì trả về giá trị **-1** thì ta sẽ tạo ra một giá trị random và đưa chúng vào bảng tên biến ở trên. Ngoài ra, còn có một đoạn mã kiểm tra biến được sử dụng đã được khai báo chưa (ngoại trừ một số biến đặc biệt được tự sinh). Hàm *map_sfr* nâng cấp được trình bày trong đoạn mã 5.3.

Đoạn mã 5.3: Phần mã mới được bổ sung trong hàm `map_sfr`

```

bool isDefined = false;
map<char*, AssemblyArgument*>::iterator it;
for (it = replacement.begin(); it!=replacement.end()
    ; it++){
    if(strcmp((*it).first, name.c_str()) == 0 ){
        isDefined = true;
        break;
    }
}
if (isDefined || name.find("specbits") != string::npos ){
    if (symbolTable->find(name)
        == symbolTable->end()){
        bool existed = false;
        int num;
        do{
            num = std::rand()%200+31;
            map<string, int>::iterator it;
            for (it = symbolTable->begin(); it!=symbolTable->end()
                ; it++){
                bool cond1 = (*it).second == num;
                bool cond2 = (byteVar != -1 && byteVar>=num);
                bool cond3 = (bit != -1 && bit>=num);
                if (cond1 || cond2 || cond3){
                    existed = true;
                    continue;
                } else {
                    existed = false;
                }
            }
        } while (existed);
        (*symbolTable)[name] = num;
        if (name.find("specbits") != string::npos){
            std::cout<<"Name: _"<<name<<"_,_"<<num<<endl;
        }
        return num;
    } else {
        return symbolTable->find(name)->second;
    }
}
else {
    std::cout<<"ERROR: _"<<name<<"_HAS_NOT_BEEN_DEFINED_YET"
        <<endl;
    exit(1);
}

```

Tương ứng với sự thay đổi ở hàm `map_sfr`, ở hàm `getRegName`, ngoài việc dò trong từ điển quy định trước, cần phải bổ sung thêm một đoạn mã để dò trong bảng tên biến. Phần bổ sung này được thể hiện ở đoạn mã 5.4.

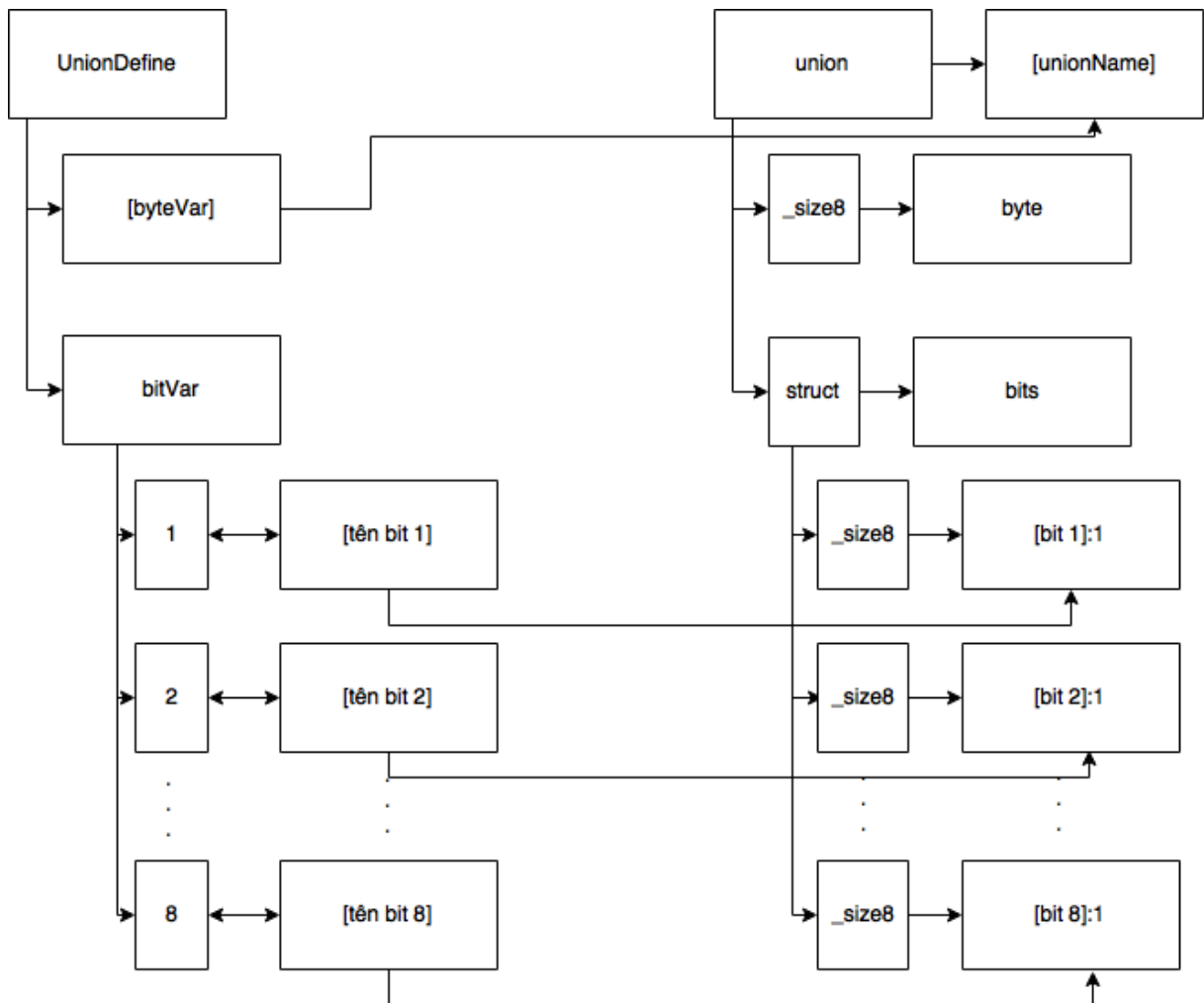
Đoạn mã 5.4: Phần mã mới được bổ sung trong hàm getRegName

```
std::map<string, int>::iterator symIt;
for (symIt = decoder->getSymbolTable().begin(); symIt !=
    decoder->getSymbolTable().end(); symIt++){
    if ((*symIt).second == idx){
        return (*symIt).first.c_str();
    }
}
```

Như vậy, vấn đề giữ nguyên tên biến được giải quyết mà không ảnh hưởng nhiều tới trình dịch ngược.

5.1.2 Thêm trường hợp cấu trúc union vào đoạn sinh mã của Boomerang

Từ dữ liệu là danh sách các thực thể UnionDefine được rút trích thông qua các giải thuật của luận văn, trình dịch ngược cần phải đưa ra các union tương ứng. Hình 5.1 thể hiện việc chuyển đổi của class UnionDefine cho kiến trúc máy 8051 sang cấu trúc union. Các union này được thêm vào danh sách biến toàn cục (global) của chương trình vì chúng có tác dụng trên toàn chương trình chứ không riêng một hàm nào.

Hình 5.1: Hình minh họa việc chuyển đổi từ class UnionDefine cho mã 8051 sang cấu trúc union ở mã đầu ra

Sau khi sinh ra các union như trên, một số thay thế cần được thực hiện trên đoạn mã đầu ra. Cụ thể như sau:

- Thay thế các biểu thức thể hiện các thành phần của union dưới dạng thanh ghi độc lập thành một biểu thức truy xuất đến union đó. Vì ở giai đoạn giải mã, chưa có thông tin nào về các kiểu union, nên trình dịch ngược sẽ xem tất cả các biến là những đối tượng dữ liệu độc lập với nhau. Sau khi đã trải qua các quá trình phân tích và sinh ra các union, ta cần thay thế để thể hiện rõ mối liên hệ giữa các thành phần của những union đó. Ví dụ như ở đoạn mã 5.5, thành phần *TESTSUPS* vẫn đang được xem như là một biến độc lập ở mã đầu ra, và cần phải thay thế nó bằng một truy xuất tới union chứa thành phần *TESTSUPS*, trong trường hợp này là *OPTIONS*. Kết quả của bước thay thế này được thể hiện ở đoạn mã 5.6.

Đoạn mã 5.5: Mã đầu ra trước khi thực hiện các bước thay thế

```
a = *OPTIONS;
TESTSUPS = 1;
if (specbits1 == 1){
    ...
}
return a;
```

Đoạn mã 5.6: Mã đầu ra sau khi thực hiện bước thay thế thành phần của union

```
a = *OPTIONS;
OPTIONS.bits.TESTSUPS = 1;
if (specbits1 == 1){
    ...
}
return a;
```

- Thay thế các biểu thức truy xuất trực tiếp một phần của thanh ghi trung gian thành biểu thức truy xuất đến thành phần tương ứng trong kiểu union của thanh ghi đó. Vì một số lý do, có đôi khi lập trình viên không sử dụng tên biến mà dùng biểu thức truy xuất trực tiếp đến một thành phần của thanh ghi trung gian. Ví dụ như trong 8051, người lập trình có thể dùng biểu thức *ACC.1* để truy xuất tới bit đầu tiên của thanh ghi *ACC*. Với trường hợp này, vì đã có dữ liệu về kiểu union mà thanh ghi trung gian đang mang, các biểu thức dạng này sẽ được thay thế bằng biểu thức truy xuất đến union để đoạn mã đầu ra thống nhất hơn, và có thể tiến hành bước thay thế thanh ghi trung gian được trình bày bên dưới. Lưu ý: trong giai đoạn giải mã, các biểu thức truy xuất trực tiếp này sẽ được thể hiện dưới dạng đặc biệt để dễ dàng nhận biết sau này. Ví dụ như với mã 8051, khi gặp biểu thức *ACC.x*, trình giải mã sẽ chuyển chúng về một thanh ghi đặc biệt có tên là *specbitsx*, với *x* là số thứ tự của bit muốn truy xuất như ở đoạn mã 5.5. Tiếp tục ví dụ nêu trên, các truy xuất trực tiếp tới bit của thanh ghi *ACC* cũng được thay thế bằng các biểu thức truy xuất thành phần của union tương ứng. Kết quả là đoạn mã 5.7, biến đặc biệt *specbits1* đã được thay thế thành biểu thức *OPTIONS.bits.bit1*.

Đoạn mã 5.7: Mã đầu ra sau khi thực hiện bước thay thế truy xuất trực tiếp đến một phần của thanh ghi trung gian

```
a = *OPTIONS;
OPTIONS.bits.TESTSUPS = 1;
if (OPTIONS.bits.bit1 == 1){
```

```

    ...
}
return a;

```

- Thay thế các vị trí sử dụng thanh ghi trung gian bằng union tương ứng. Khi lập trình ở dạng mã assembly, lập trình viên không được phép xử lý các vùng nhớ trực tiếp mà phải thông qua thanh ghi trung gian, tuy nhiên, khi đã chuyển đổi về dạng ngôn ngữ cấp cao, có thể sử dụng trực tiếp tên union trong các câu lệnh mà không cần trung gian qua thanh ghi nữa. Điều này giúp mã đầu ra ngắn gọn, dễ hiểu và trong sáng hơn. Đoạn mã 5.8 là kết quả sau khi thực hiện bước thay thế này. Dễ dàng thấy đoạn mã đã gọn hơn rất nhiều do loại bỏ được câu lệnh gán cho biến *a*, và thay thế biến *a* ở câu lệnh return thành truy xuất *OPTIONS.byte*. Vì thực chất *a* đang mang kiểu union *OPTIONS*, nên đoạn mã này hoàn toàn tương đương với đoạn mã ở 5.7.

Đoạn mã 5.8: Mã đầu ra sau khi thực hiện bước thay thế thanh ghi trung gian

```

OPTIONS.bits.TESTSUPS = 1;
if (OPTIONS.bits.bit1 == 1){
    ...
}
return OPTIONS.byte;

```

Có thể thấy, sau khi thực hiện các bước thay thế mã ở trên, đoạn mã cuối cùng ở hình 5.8 đã gọn và dễ đọc hơn rất nhiều so với đoạn mã ban đầu 5.5.

5.2 Kiểm tra kết quả luận văn trên Boomerang

5.2.1 Hệ thống testcase

Có các tiêu chí phân loại testcase như sau:

- Loại biểu thức được gán vào thanh ghi trung gian (tiêu chí I)
- Cách truy xuất một thành phần của thanh ghi (tiêu chí II)
- Có vi phạm nguyên tắc sử dụng kiểu union hay không (tiêu chí III)

Với mỗi tiêu chí, ta sẽ có các trường hợp sau đây:

Tiêu chí I:

1. Một hằng số (I.1)
2. Giá trị ở một vùng nhớ có địa chỉ là một biến (I.2)
3. Giá trị ở một vùng nhớ có địa chỉ là một hằng số (I.3)
4. Giá trị ở một vùng nhớ có địa chỉ là một thanh ghi (I.4)
5. Giá trị ở một vùng nhớ có địa chỉ là một biểu thức 2 vế. Mỗi vế có thể là một biến byte, một thanh ghi, hoặc một hằng số (I.5)

Tiêu chí II:

1. Truy xuất dựa vào một biến đại diện. (II.1)

2. Truy xuất bằng cấu trúc truy xuất trực tiếp một phần nhỏ hơn của thanh ghi. Ví dụ: *ACC.5* trong mã 8051. (II.2)

Tiêu chí III:

1. Không vi phạm nguyên tắc sử dụng kiểu union. (III.1)
2. Một thành phần của union này được sử dụng khi thanh ghi trung gian đang có kiểu là một union khác. Như ví dụ ở đoạn mã 5.9, thành phần *TESTUPS* được xác định thuộc union *OPTIONS* thông qua 2 câu lệnh 1 và 2, nhưng sau đó lại được truy xuất ở câu lệnh số 4 khi mà thanh ghi trung gian *ACC* đang mang kiểu union *OPTIONS2*. (III.2)

Đoạn mã 5.9: Đoạn mã có một biến bit thuộc nhiều bộ biến khác nhau

```
MOV A, OPTIONS ;1
SETB TESTSUPS ;2
...
MOV A, OPTIONS2 ;3
JB TESTSUPS, BB ;4
```

3. Tại một thời điểm sử dụng thành phần của một union, thanh ghi trung gian có thể mang nhiều kiểu union khác. Xem ví dụ ở đoạn mã 5.10, ở câu lệnh cuối cùng, biến *a* có thể mang kiểu union *OPTIONS* hoặc *OPTIONS2*, như vậy không thể xác định được *TESTSDOWNS* thuộc union nào. (III.3)

Đoạn mã 5.10: Đoạn mã *ACC* có thể mang nhiều giá trị vùng nhớ khác nhau

```
if (TESTSUPS == 1)
    a = *OPTIONS;
else
    a = *OPTIONS2;
TESTSDOWNS = 0;
```

4. Ghi nhận được có hai thành phần cùng thuộc một union và cùng truy xuất đến một vị trí của union đó. Như ở đoạn mã 5.11, biến *TESTSUPS* và *TESTSDOWNS* đều được sử dụng để truy xuất tới bit đầu tiên của union *OPTIONS*. (III.4)

Đoạn mã 5.11: Đoạn mã có 2 thành phần union cùng truy xuất đến một vị trí vùng nhớ của union đó

```
...
#define TESTSUPS, ACC.1
#define TESTSDOWNS, ACC.1
...
MOV A, OPTIONS
SETB TESTSUPS
...
MOV A, OPTIONS
CLR TESTSDOWNS
```

Kết hợp các tiêu chí trên, loại bỏ đi một số trường hợp không thể xảy ra, có tổng cộng 18 trường hợp cần kiểm thử. Hầu hết mỗi trường hợp sẽ có một testcase đại diện, nhưng với một số trường hợp phức tạp sẽ có nhiều testcase hơn. Bảng 5.1 thể hiện việc phân bổ testcase theo các trường hợp của các tiêu chí.

Bảng 5.1: Bảng phân bổ các testcase theo từng trường hợp của các tiêu chí

STT	Tiêu chí I	Tiêu chí II	Tiêu chí III	Mã testcase
1	1	1	1	TC001
2	1	2	1	TC002
3	2	1	1	TC003
4	2	2	1	TC004
5	3	1	1	TC005
6	3	2	1	TC006
7	4	1	1	TC007, TC019, TC024
8	4	2	1	TC008
9	5	1	1	TC009
10	5	2	1	TC010, TC020
11	2-3	1	2	TC011
12	4-5	1	2	TC012
13	2-3	1	3	TC013, TC023
14	2-3	2	3	TC014
15	4-5	1	3	TC015, TC021, TC022
16	4-5	2	3	TC016
17	2-3	1	4	TC017
18	4-5	1	4	TC018

5.2.2 Kết quả chạy thử

Tùy thuộc vào bài toán cần kiểm tra kết quả là gì, các testcase sẽ được điều chỉnh cho phù hợp. Với bài toán Kiểm tra kiểu, phần khai báo của testcase phải cung cấp thông tin về các union theo mẫu quy định, còn bài toán Suy luận kiểu thì không cần. Tuy nhiên nội dung của các testcase được giữ nguyên để đảm bảo kết quả chạy ra của hai bài toán là như nhau. Kết quả chạy thử các testcase trên từng bài toán được thể hiện ở bảng 5.2

Bảng 5.2: Bảng kết quả chạy thử testcase cho hai bài toán

STT	Tiêu chí	Bài toán Kiểm tra kiểu	Bài toán Suy luận kiểu
1	Số testcase đúng	15/24	24/24
2	Các testcase bị sai	TC009, TC010, TC012, TC015, TC016, TC018, TC020, TC021, TC022	
3	Nguyên nhân bị sai	Do phương pháp phân tích dữ liệu được sử dụng không xử lý được hết các trường hợp biểu thức quy định địa chỉ vùng nhớ gán cho thanh ghi trung gian, nên những testcase mà biểu thức này có hai toán hạng sẽ bị sai	

Như vậy, có thể thấy với bài toán Kiểm tra kiểu, có nhiều testcase cho ra kết quả sai, còn bài toán Suy luận kiểu thì tất cả các trường hợp đều chính xác. Điều này đã được dự báo trước vì kỹ thuật phân tích sử dụng trong bài toán Kiểm tra kiểu còn nhiều hạn chế.

Chương 6

Kết luận

Chương này sẽ tổng kết lại các kết quả đã đạt được của luận văn và đưa ra hướng phát triển trong tương lai.

6.1 Kết quả đạt được

Nhìn chung, luận văn đã hoàn thành mục tiêu đề ra ban đầu, giải quyết được bài toán kiểm tra và suy luận kiểu union trong mã assembly. Ngoài ra, luận văn đã chứng minh được tính thực tiễn của đề tài, khả năng áp dụng vào thực tế của các doanh nghiệp có nhu cầu chuyển đổi mã assembly trên một hệ thống lạc hậu như 8051 sang một hệ thống khác hiện đại hơn. Cuối cùng, luận văn đã đưa ra một phương pháp lập testcase và kiểm thử khoa học, đảm bảo đưa ra được các trường hợp có thể xảy ra ngoài thực tế. Kết quả kiểm thử trên bộ testcase dành cho bài toán Suy luận kiểu là chấp nhận được.

6.2 Hướng phát triển trong tương lai

Các hướng phát triển trong tương lai của trình dịch ngược gồm có:

- Tiếp tục mở rộng khả năng dịch ngược cho nhiều máy khác nhau.
- Cải thiện giải thuật xác định kiểu union của thanh ghi trung gian trong bài toán Kiểm tra kiểu.
- Áp dụng các giải thuật nhận dạng union được trình bày trong luận văn này cho các kiến trúc máy có tính chất tương tự 8051.

Tài liệu tham khảo

- [1] ANDREW W. APPEL. *Modern Compiler Implementation in C*. THE PRESS SYNDICATE OF THE UNIVERSITY OF CAMBRIDGE, 1997.
- [2] Purdue University Department of Computer Sciences. *Reaching Definition Analysis*. URL: <https://www.cs.purdue.edu/homes/ehanau/cs352/supplemental/reachdefpdf>.
- [3] Ron Cytron et al. “Efficiently computing static single assignment form and the control dependence graph”. In: *ACM Transactions on Programming Languages and Systems (TOPLAS)* 13.4 (1991), pp. 451–490. DOI: <https://dx.doi.org/10.1145/2F115372.115320>.
- [4] *dcc Decompiler Homepage*. URL: <https://github.com/nemerle/dcc>.
- [5] Michael James Van Emmerik. “Static Single Assignment for Decompilation”. PhD thesis. Queensland University of Technology, 2007.
- [6] Erich Gamma et al. *Design Patterns: Elements of Reusable Object-Oriented Software*. Pearson Publishing, 1997.
- [7] *ILSpy Decompiler Homepage*. URL: <http://ilspy.net>.
- [8] Peter Lee. *Foundations of Dataflow Analysis*. URL: <http://www.cs.cmu.edu/afs/cs/academic/class/15745s06/web/handouts>.
- [9] *Procyon Decompiler Homepage*. URL: <https://bitbucket.org/mstrobels/procyon>.
- [10] QuantumG, Mike Van Emmerik, Gerard Krol. *Boomerang Decompiler Homepage*. URL: <http://boomerang.sourceforge.net>.
- [11] Mooly Sagiv. *Constant Propagation*. URL: <http://www.cs.tau.ac.il/~msagiv/courses/pa07/lecture2-notes-updatepdf>.
- [12] Backer Street Software. *Decompiler Design - Expression Propagation*. URL: https://www.backerstreet.com/decompiler/expression_propagation.php.
- [13] Backer Street Software. *Reverse Engineering Resources - Decompilers*. URL: <http://www.backerstreet.com/decompiler/decompilers.htm>.
- [14] Nguyễn Tiến Thành, Nguyễn Đôn Bình. “Kỹ thuật dịch ngược”. B.S. Thesis. Đại học Bách Khoa - Đại học Quốc Gia Tp. HCM, 2015.
- [15] Wikipedia. *Dead Code Elimination*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Dead_code_elimination.
- [16] Wikipedia. *Decompiler*. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Decompiler>.